

TARTU ÜLIKOOLI VILJANDI KULTUURIAKADEEMIA

kogukonnahariduse ja huvitegevuse õppekava

Alice Virit

**DRAAMAMEETODITE KAUDU KARKSI PIIRKONNA  
LOODUSLIKE PÜHAPAIKADE TUTVUSTAMINE  
II KOOLIASTMELE**

Loov-praktiline lõputöö

Juhendaja: Silvia Soro, MA

rakendusteatri lektor

Kaitsmisele lubatud.....

Viljandi 2021

## SISUKORD

SISSEJUHATUS .....	3
1. LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD .....	5
1.1 Hiied.....	8
1.2 Pühad puud .....	10
1.3 Pühad kivid .....	11
1.4 Pühad veed.....	13
1.5 Muud pühad paigad .....	14
2. DRAAMAMETOODIKA KASUTAMINE ÕPPETÖÖ TOETAMISEKS .....	16
3. KARKSI PIIRKONNA LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD JA LOODUSLIKKE PÜHAPAIKU TUTVUSTAVAD DRAAMA TUNNIKAVAD .....	21
3.1 Maimu koobas ehk Mäkitse põrguhaud.....	22
3.2 Iivakivi .....	25
3.3 Kuustemägi .....	29
3.4 Annemägi.....	33
3.5 Sinejärv .....	36
ENESEREFLEKSIION.....	39
KOKKUVÕTE .....	43
KASUTATUD KIRJANDUS.....	44
LISAD.....	48
Lisa 1 Loov-praktilise lõputöö video.....	48
Lisa 2 Kaart valitud Karksi piirkonna looduslikud pühapaigad .....	49
Tabel 1 Loov-praktilise lõputöö tööplaan.....	50
Lisa 3 Kondikava draamaõppe praktika refleksiooniks.....	51
Lisa 4 Pildid tegevustest .....	53
SUMMARY .....	57

## SISSEJUHATUS

Käesolev töö on kirjutatud Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia kogukonnahariduse ja huvitegevuse õppekava loov-praktilise lõputööna. Töö **teemaks** on draamameetodite kaudu Karksi piirkonna looduslike pühapaikade tutvustamine II kooliastmele.

Ühiskonna kiire elutempo ja järjest süvenev tehnoloogiline elukeskkond on meid üha kaugemale viinud meie esivanemate vaimse kultuuripärandi hoidmisest ja säilitamisest.

Õppides kogukonnahariduse ja huvitegevuse erialal, olen läbinud viimase 3.5 aasta jooksul väga erinevaid õppekavast lähtuvaid ainekavasid, mis kõik on mind kogemuste ja teadmiste võrra rikastanud. Pärimuskultuur tänapäeva ühiskonnas ja pärimuskombestiku õppeained andsid mulle süvendatud teadmised pühapaikade ja vaimse kultuuripärandi olulisusest kogukonna mälukandjatena.

Teema valikul võtsin arvesse enda tööd huvijuhina koolikeskkonnas, mis võimaldab mul kasutada erinevaid meetodeid, et toetada õpilaste õppimist läbi kogemuste väljaspool klassiruumi, õppe-ja kasvatustöös. Käesoleva tööga saan mina toetada II kooliastme ajaloo ainekava õppimist.

Kultuuriministeeriumi algatusel koostöös Muinsuskaitseametiga välja töötatud looduslike pühapaikade uurimise ja hoidmise arengukava järgi on rakendamise eesmärgina ära nimetatud, et korraldatakse looduslike pühapaikade populariseerimise üritusi, millega tugevdatakse inimeste paikkondlikku eneseteadvust. (KUL, 2015 lk 12) Arengukava on koostatud aastateks 2015-2020, mille tegevused jätkuvad ka aastal 2021. Minu soov on anda oma panus selle aasta pühapaikade populariseerimisse.

Valisin oma loov-praktilise lõputöö teemaks looduslike pühapaikade tutvustamise, kuna minu viie aasta pikkune töökogemus August Kitzbergi nimelises Gümnaasiumis on näidanud seda, et piirkonnas asuvaid olulisemaid muinaseestlaste looduslikke pühapaikaid õppekäikudel ei külastata ja õpilastel on väga vähesed teadmised nende kohta. Kogukonna ühismälu üks oluline osa on teada pühapaikade kohalugusid, kombeid, tavasid ja uskumusi.

1920.-1930. aastatel oli paljude Eesti koolide õuesõppe programmiks külastada kodukandi looduslikke pühapaiku, mille kaudu õpilastel suurenesid teadmised pühapaikade tähendusest ja tähtsusest ning nende paikadega seotud pärimusest, see oli oluline osa isamaalisest kasvatuses, kodupaiga-tunde ja kodumaa- armastuse loomisest. Vahepealse Nõukogude võimu perioodil muutus pühapaikade külastamine pelgalt ekskursiooniks, kuid praeguses Eesti Vabariigis on taas muutumas see teema oluliseks ühiskondlikul tasandil. (Kaasik s.a)

Minu enda jaoks on väga oluline teada piirkonnas asuvaid pühapaikaid, nende tekkelugusid ja legende. Esimese tõuke andis mulle selleks õppejõud Ahto Kaasiku üleskutsel osalemine Hiite kuvavõistlusel, mille käigus ma käisin ja pildistasin üles kodukandi piirkonnas olevad pühapaigad, tutvusin nende paikade legendide ja lugudega.

Hiite kuvavõistlusel osalemisega tekkis mul soov õpilaste teadmisi suurendada Karksi piirkonna pühapaikade osas, kasutades draamameetodeid.

Loovpraktilise lõputöö **eesmärgiks** on draamameetodite abil tutvustada II kooliastme õpilastele valitud looduslikke pühapaiku Karksi piirkonnas.

Eesmärgi saavutamiseks on seatud järgmised **ülesanded**:

1. läbi töötada kirjanduslikud allikad looduslike pühapaikade kohta;
2. anda ülevaade draamameetoditest, mis sobivad looduslike pühapaikade tutvustamiseks;
3. rakendada ja analüüsida loovpraktilise töö protsessi;
4. reflekteerida enda tegevust looduslike pühapaikade draamatundide juhendajana.

Loov-praktiline lõputöö koosneb loomingulisest projektist, milleks on draamatundide kavandamine ja läbi viimine, ja kirjalikust lõputööst, mis koosneb neljast peatükist, lisadest ja illustreerivast materjalist. Töö esimeses osas annan ülevaate looduslikest pühapaikadest. Töö teine peatükk annab ülevaate metoodikast, millega ma lähenesin draamatundide kavandamisel ja läbiviimisel. Kolmas peatükk annab ülevaate valitud pühapaikadest ja tunnikavadest. Neljas peatükk on eneserefleksioon, milles analüüsin oma tegevust ja kogemust juhendajana.

## 1. LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD

Käesolevas peatükis annan kirjanduse põhjal ülevaate erinevatest pühadest paikadest, mis on Eestis olulise tähtsusega meie rahva kultuuriruumis ja ühismälus.

Pühapaiku võime leida igas maakonnas, kihelkonnas, külas ja talus, pühadus kui selline on meie rahvakultuurile omane ja avaldub looduses selgepiiriliselt. Pühaks võib pidada nii materiaalseid väärtusi kui ka vaimseid väärtusi. Pühadust võib pidada inimlikkuse mõõtmeks. (Kaasik 2016, lk 14) Pühapaikadeks peetakse tavaliselt ohvri-ja palvekohti (Valk 2007, lk 145)

Rahvusvaheline Looduskaitseliit (IUCN) määratleb looduslikku pühapaika (ing k sacred natural site) kui maa-või veeala, millel on rahvaste ja kogukondade jaoks eriline vaimne tähendus. (MKA)

Kultuuriministeeriumi poolt 2015 aastal vastu võetud arengukavas defineeritakse looduslikke pühapaiku järgnevalt: „Looduslikud pühapaigad on loodusliku välisilmega paigad ja maastikud, millega seostub ohverdamisele, ravimisele, palvetamisele vm religioossele tegevusele viitavaid folkloorseid, arheoloogilisi, ajaloolisi, etnoloogilisi vm andmeid. Need võivad olla üksikud puud, puuderühmad ja metsad, allikad, jõed, ojad vm veekogud, erinevad maastikuvormid nagu künkad, orud, pangad, kivid, mitmesugused ohvripaigad jm. Looduslike pühapaikade hulka on arvatud ka ristipuud, millega seostub ajalooline matusekombestik“. (KUL 2015, lk 3)

Jonuks, Veldi & Oras (2014) pakuvad välja looduslike pühapaikade uue termini *pärimuslik pühapaik*, mis määratleb nimes kindlamini pärimuslikku sisu, kuna looduslike pühapaikade algne info on saadud rahvapärimusest.

Attoneni (1992) sõnul antakse kõikides tuntud keeltes sõnale „püha“ tähenduseks - eraldi asetatud, muust eraldatud.

Looduslikke pühapaiku rühmitatakse peamiselt välisilme põhjal ühendmälestisteks (hielaadse pühapaigad) ning üksikmälestisteks (pühad puud, kivid, allikad jm), kuid ka kasutajaskonna-, kasutusaja-, kasutusviisi- ja asukoha järgi. Kasutajaskonna järgi vaadeldakse eraldi kogukondlikke pühapaiku (hiied, ravikohad, ristipuud) ja perekondlikke pühapaiku (püha kivi, puu, ahikotus). Pühapaiga kasutusaja järgi on oluline tähtpäevaline seos (hiied, Miikse Jaanikivi) ja inimeste vajadustest lähtuv ravipaikade ja ristipuude kasutamine. Pühapaikade kasutusviisideks on ravimine, palvetamine, ohverdamine ja muudest kombetalitustest kinni pidamine. Asukoha järgi peetakse oluliseks paiga ajaloolist asustust. (McLeod & Wild 2011)

Looduslike pühapaikade rohkuse ja nendega seotud vaimse pärandi elujõulisuse poolest on Eesti Euroopas ainulaadne. Looduslikuks pühapaigaks peetakse maastiku osa, millele on omane vaimne side inimese ja pühapaiga vahel. Paigale annab erilise tähenduse ja väärtuse vaimne kultuuripärand. (McLeod & Wild 2011) Pühapaikadel on otsene seos asustusega (Valk 2007, lk 151)

Eestlane on oma olemuselt ja elulaadilt olnud aastatuhandeid metsarahvas, austades loodust ja pidades seda pühaks. Muinaseestlaste seas on välja kujunenud pühad paigad, kust on ammutatud jõudu ja leitud südamerahu, mis on olnud põlisrahva pärandkultuuriks. Aastate jooksul aga lahkuvad meie seast inimesed, kes neid paiku mäletavad ja peavad pühaks, teavad legende ja kombestikku, mis nende paikadega seob.

Pühapaigad on pärandkultuuri osa, mis hoiab ja taasloob põlvkondadevahelist ühtsustunnet kogukonnas. Kohapärimus, tavad, uskumused ja loodushoidlikud väärtushinnangud seovad meie ühismälu, meie identiteeti. Pühapaikade vaimse ja materiaalse kultuuri lõimumine annab sellele omase väärtuse. Hiied, allikad, kivid ja teised looduslikud pühapaigad kuuluvad eestlaseks olemise juurde. (Kaasik 2007)

Looduslikku pühapaika ei saa määratleda ilma vaimse pärandita, siis oleks ta lihtsalt koht looduses. Vaimne pärand annab paigale väärtuse, millel on erinevad avaldumisvormid (Kaasik 2016, lk 289):

-kohapärimus – teadmised paiga omadustest ja kasutusvõimalustest, kohanimed, paigaga seotud lood, kombestik, tavad, leitud esemed, üleloomulikud nähtused, muinasjutud.

Kohapärimuse kaudu on võimalik edasi anda teavet, mida on pühapaigas tehtud ja kuidas see on saanud oma ilme;

-teadmised – elukeskkonna elujõulisuse ja inimese, pere, kogukonna jt edasikestmise alus on pühapaikadega seotud teadmised, käitumisviisid ja tavad. Põlvede jooksul kogutud teadmised, kus paigas ravitsetakse ja kus öeldakse palveid tuleb jätta majandustegevusest puutumata;

-kohanimed – paiga eriliste omaduste ja kasutusviiside kohta annavad meile teadmisi kohanimed, nagu näiteks Hiis, Pühajärv, Silmaallikas jpt;

-perepärimus – meie maastiku ja perekondade lugusid rikastavad lood, kuidas meie esivanemad on pühapaiku mõtestanud, hoidnud ja kasutanud;

-põlisrahva tõekspidamised ja tavad – põlisrahvale omast maailmavaadet ja usundit annavad kõige paremini edasi hoiakud, tõekspidamised ja tavad, mida järgitakse.

Kohapärimus on kogukondliku mälu vorm, selle püsivust suurendab jutustajate ja kuulajate suurem hulk. Paik, mida kohapärimuses kirjeldatakse püsib samal kohal sajandeid või aastatuhandeid - puud, veekogud, kivid ja mäed. Peetakse oluliseks kohamälu otstarvet ja kasulikkust, milles sisalduvad teadmised, tavad ja kombed, mis on kindla paigaga seotud. (Kaasik 2016, lk 23)

Jonuksi (2009) sõnul on hiite kasutamine rahvusküsimuse kontekstis, peetakse oluliseks nende rolli omakultuuris, eestluse ja eestlaslikkuse säilimise tähtsusele.

„Pühapaikade hoidmine on eelkõige meie juurte ja kodutunde säilitamise küsimus. Nende paikadega on lahutamatult seotud maarahva kui ühe soome-ugri põlisrahva loodushoidlik ja paikkondlik identiteet. Asiste ja vaimsete mälestiste ning põliste väepaikadena sisendavad nad kiiresti muutuvatel aegadel inimestele turvatunnet ja rikastavad elukeskkonda.“ (Kaasik 2007)

Pühapaikades käiakse enamasti palvetamas, ravimas, nõu pidamas, ande viimas, rahvakalendipäevade tavaid järgimas aga ka abielule õnnistust saamas, lapsele nime panemas, lahkunud inimese tuhka puistamas ja erinevaid rituaale sooritamas. Andide nägemine pühas kohas näitab seda, et see pühapaik on kasutusel, samuti võime näha kividel

münite ja puudel ohvripaelu. Kõik pühapaiga tavad aga ei ole silmale nähtavad. Oluliseks nähtuseks peetakse püha paigaga vaimses sidemes olemist – pühapaigas viibimine, esivanematega ühenduses olemine, mõtisklemine ja vaimse jõu kogumine. (McLeod & Wild 2011)

Eestis peetakse tuntuimateks pühapaikadeks: Suur ja Väike Taevaskoda, Kaali pühajärv, Panga pank, Tamme-Lauri tamm, Saula Siniallikas, Lehmja tammik, Võhandu Pühajõgi ja Ebavere mägi (HIIS)

## 1.1 Hiied

Eesti rahva arvates on pühapaikade seas kõige tuntumad ja olulisemad hiied, neid peetakse kogukondlikeks pühapaikadeks. Neid võib leida Eesti sadades külades. Kaasik (2016, lk 135) sõnul on hiis alati kogukondlik pühapaik. Rahvapärimusest leidub allikaid, et igal külal oli hiis, mida kasutasid vähemalt ühe küla elanikud, on ka andmeid, et mitu küla kasutasid ühte hiit.

*Hiis - muistsel ajal pühaks peetud mets, salu, kus käidi palvetamas v. ohverdamas. Püha hiis. Muistsete eestlaste hiied olid harilikult lehtpuusalud.* (EKKS 2009) „Kaasaegses eesti kultuuris on sõna *hiis* saanud märgiks, mis tähistab sügavat ja põlist pühadust“ (Kaasik 2007).

Kirjakeeles esineb sõna „hiis“, rahvakeelsel sõnakujul häälduspildis puudub sageli täht *h*, sellest tulenevalt on häälduseks *iis*, *iie* ja *iiede*. Samast tüvest pärinevad sõnad *hiis* ja *hiid*, seostuvad millegi *iidsega*. (Remmel 2007, lk 245) Hiied hõlmavad suuremat maa-ala, need on ajaloolised ja kogukondlikud puutumatud looduslad. Eestis üldiselt peetakse hiieks metsaga kaetud püha ala. Sõna *hiie* tähistab paika, mida on hoidnud ja kasutanud kümme või enam põlvkonda, on andmeid sadakond põlve tagasi kasutusele võetud hiiepaikadest. (Kaasik 2016, lk 134)

Looduslike pühapaikade seas võib hiisi pidada kõige tuntumateks ja olulisemateks. Hiied on pindalalt suured ja paistavad maastikul rohkem silma, asudes enamjaolt külade majandusmaastikus. (Kaasik 2016, lk 132) Hiiepaikasid võib leida ka üksikjuhtudel



soosaartel ja laantes, mis on inimasustusest kaugemal. Neid võib leida väga erinevatel maastikuvormidel: kõrgendikel, rannapankadel, tasandikel, orgudes, märgaladel ja soo-ja jõesaartel. (McLeod & Wild 2011)

Enamasti paiknevaid hiied ajalooliste külasüdamete lähedal, et sinna oleks lähedal minna aga samas ka piisavalt kaugel, et külaelu hiierahu ei häiriks. Hiiepaigaks on enamasti kõrgendik, nõgu, kivi, eelistati kohti kus oli ka veekogu. Küladest kaugemal asetsevate hiiepaikade tekkeks arvatakse olevat maausuliste tavade keelustamist, siis said inimesed varjatult hiiepühi pidada kaugemal ja salaja. (Kaasik 2016, lk 138-139)

Hiied hoiavad meie põlisrahva juuri, pakuvad meile varju nii vaimses tähenduses, kui ka otseses. Hiite kaudu saame hoida sidet esivanemate ja hõimurahvastega. Hiites peituvad loodusvaimud, vanad tähendused, teadmised ja viisid. Inimesed otsivad hiitest varju, leides sealt iseenda jaoks mõistmist ja tuge. (Kaasik 2016) Murekohaks on mõiste *hiis* kadumine rahva aktiivsest mälest, mis on oluline osa meie kultuurist ja identiteedist. Mis kannab endas paikkondlikke mälestusi tuhandete aastate tagant (Kütt 2007, lk 186).

Hiitega seostub rohkesti tavaid, uskumusi ja rahvapärimusi, siiani arvatakse, et hiie poole vaatamine või palvetamine annab inimesele tuge. Hiisi peetakse Eestis kõige tähtsamateks looduslikeks pühapaikadeks, ajalooliselt on teada ligi 500 hiiepaika, mille pindala võib ulatuda 100 hektarini. Hiite elukooslus võib olla väga eriilmeline – segametsadega kaetud hiite kõrval võime kohata ka hiietammikuid, -männikuid, -kuusikuid, -kaasikuid, -lepikuid, -saarikuid. (McLeod & Wild 2011)

Tavad hiites pärinevad 13.saj kirjalikest allikatest, neist peetakse kinni tänapäevani. Hiies ei või murda ühtegi oksa, seal ei niideta, ei kaevata maad, ei karjatata loomi. Hiies tuleb hoida vaimset ja kehalist puhtust. (McLeod & Wild 2011) Seal tuleb hoida rahu, vaikust ja puhtust, ei tohiks häirida paiga rahu. Hiiest tuleb pidada lugu, sinna minnakse jalgsi, samuti seal ei kalastata ega kütita, ei korjata metsaande. Hiies ei lausuta ega mõelda kurje sõnu, sinna minnakse jõudu koguma ja nõu saama, palvetama ja ravima, rahunema ja meeli selitama. Arvatakse et, kes hiiest lugu peavad, seda hiis toetab ja hoiab, kes aga rikuvad tavaid, neid karistab. (Kütt & Kaasik 2007, lk 349-351)

„Kõige sagedamini on mainitud, et seal elasid jumalad, hiie jumalad, või vanade eestlaste jumalad ehk vanad jumalad. Veel on nimetatud vaime, hiievaime, hiielesi, hiiehaldjaid,

hiiehobust. Teati, et Samma Tammealuse hiietammes elas vanade eestlaste jumal, Tudu hiies haldjas või vaim jne. Vahel teatakse hiies elava jumala nime – Äntu hiies Uku, Niinemäel – Niine“. (Kaasik 2001)

## **1.2 Pühad puud**

Kuigi aastasade jooksul on mets ja metsaelu inimestest kaugenenud, on puud ja metsad, säilinud inimeste eludes emotsionaalse ja rituaalse tähtsuse ja tähenduse poolest. Võime pidada pühad metsatukad ja põlispuud oma pärandkultuuri osaks, mis on rikkalik ja mitmekesine. (Kõivupuu 2007, lk 290)

Uuringute kohaselt arvab 65% eestlastest puudel olevat hing. Eestlased armastavad puid, ilma puudeta väljad haavavad hinge. Meie side puudega on eriline, puid austatakse ja hoitakse. Meie põliskodude ümbruses kasvavad puud, peredel on oma vanad värava-, õue- ja õnnepuud. Teede ääres on säilinud risti-ehk hingepuud, mis kannavad endas inimhinge jäävuse teadmist. Pühad puud, mis võivad kasvada üksi, saludena või hiiemetsadena on üheks väljundiks eestlaste puuarmastusest. (Kaasik 2016, lk 103)

Igast liigist puu võib olla püha puu, sagedamini esinevad – tamm, mänd, pärn, kask, kadakas, lepp, kuusk, jalakas, künnapuu, saar või pihlakas. Pühad puud on olnud ja on tänini kogukondade kasutuses aga ka ühe-pere kasutuses. Nende juures käiakse palvetamas, ande viimas, ravitsemas, nõu küsimas ja jõudu kogumas. (Kaasik s.a.)

Matusetavadega on seotud ristipuu ja ristimetsad, mis on tänaseks säilinud üksnes Eesti ajaloolisel Võru-ja Tartumaal. Matuserong peatub teel kalmistule ristipuu juures, selle koorde lõigatakse rist ning mälestatakse surnut. Ristipuust saab hingepuu surnud inimesele. (McLeod & Wild 2011) Torp-Kõivupuu (2007) sõnul on ristipuu kui ettekujutus hinge asupaigast, lahkunud hinged siirdusid mõnda loodusobjekti (puusse, kivisse, allikasse), mida peeti pühaks.

Kõikjal maailmas on levinud uskumus, et surnute hinged elavad puudes edasi. Tõrjemaagiliste toimingutega lepitatakse surnud hingi, tõkestatakse nende tee matusepaigast koju. Risti lõikamine puudesse, ristipuu ja ristimetsad ei ole kristlik traditsioon. Ristilõikamise traditsiooni hulka kuulub kõigepealt ristipuu valimine, risti puusse lõikamine

ja rituaalne alkoholipitsi ja suupiste võtmine peale toimingut kohapeal. (Torp-Kõivupuu 2007, lk 296-303)

Levinumaks hiiepuuks peetakse tamme ja tammikut hiiemetsaks, kuid mitte kõik tammed ja tammikud pole pühad. Tamme pikk eluiga ja visadus äratav inimestes austust, heina ja põllumaid tehes jäetakse ta sageli üksikult kasvama. Tammepuu kõrval on sagedasemad hiiepuud mänd, pärn, kask ja kuusk. Maakondade lõikes on sagedasemad pühad puud erinevad, olenevalt kasvukeskkonnast. (Kaasik 2016, lk 103-107)

Pühaks peetakse puud algusest lõpuni, murdunud ja langetatud hiiepuid ei veeta paigast ära, neil lastakse seal põrmuks saada ja olla alguseks uuele elule (Kaasik 2016). Peale puude langetamist on hiiekoht püha, seni kuni on maapind, millest saavad sirguda uued hiiepuud (McLeod & Wild 2011). Kütt (2005) on leidnud kõikides teadetes pühade puude raiumise kohta, et see on keelatud, see reegel kehtib kõikides maakondades.

Hiiepuude juures käidi ohverdama ja teispoosust austamas. Puu juurde pandi raha või kraabiti hõbevalget, okste külge seoti linte, paelu, lõngu isegi sukki ja vöösid, ohverdati ka riideesemeid haigelt kohalt (Õunapuu 2018)

### **1.3 Pühad kivid**

„Pühaks on peetud ning ohvrikiviks nimetatud paljusid Eestimaa maastikule aastasadu ilmet andnud rändrahne. Sealhulgas on väikeselohulisi ehk lohukive, mille kaugema mineviku otstarve ei ole teada. Kuid piirkonniti seovad need üsna rikkalikult rahvapärimest, mis läbi 20.sajandi sotsiaalsete muutuste on suutnud rahva seas alles püsida“. (Hiiemäe 2011, lk 9)

Eestis on teadaolevalt ligi 500 püha kivi, peamiselt asetsevad nad hiies, kalmel, püha allika või puu juures, põllul või heinamaal, külavahel või taluaias, kuid on leitud ka metsast ja soost. (Kaasik 2016) Ohvrikivid asusid enamasti hiies, kuid ka kalme peal või selle juures, üksikutel juhtudel ristteel või piiride ristumise kohas (Tvauri s.a.) Kivi juurde viiakse ande, palvetatakse ja sooritatakse erinevaid riitusi ning ravitakse haigusi. Kivi võis kuuluda tervele kogukonnale või ainult ühele perele, lisaks üksikutele kividele on peetud pühaks ka kivivaresid. (McLeod & Wild 2011)

Ohvrikivide paiknemine on otseses seoses nende kasutusala, talu õues või aias asetsevaid ohvrikive kasutati sageli ja need kuulusid argiellu. Asustusest kaugemal paiknesid raviotstarbelised kivid, kuid üldiselt paiknesid ohvrikivid asustuse lähedal. (Tvauri s.a.)

Osadel kivil on looduslik nõgu või lohk, enamasti on ohvrikivid ilma lohuta. Vähestel kivil on kunstlik lohk, mis on korrapärane ja sileda põhjaga, kunstlike lohkude tekkeviiside aja kohta puuduvad andmed. (Hiemäe 2011, lk 27) Ohvrikivina on kasutust leidnud ka väikeselohulised kultuskivid ehk lohukivid (Tvauri s.a.). Üldiselt on pühakivid looduslike lohkudega, kuhu kogunenud või valatud vett on kasutatud naha- jm haiguste raviks (Kaasik 2016, lk 99).

Pühade kividega ravimisrituaalides kasutati maagilist ülekannet, kus haiget kohta hõõruti mingi esemega (raha, sool, süsi) ja see asetati kivi peale, eset ei võinud enam kivil võtta, siis võis haigus kanduda võtjale. Haiguse otseseks ülekandumiseks asetati haige koht vastu kivi, on andmeid ka kivil vihtlemisest. Enamasti raviti kividega nahahaigusi. (Tvauri s.a) Lapseõnne saamiseks kasutati liukive, teeäärsed kivid olid seotud matusekombestikuga, eraldi olid kivid ilmamuutmiseks ja muudeks kombetalitusteks (Kaasik 2016, lk 101).

Setomaa Napi küla mees Siimeon Aasa (1971) on talletanud oma mälestusi pühapaikade kombestikust, andide jätmist on ta kirjeldanud järgmiselt:

„Kivil olevasse lohku panti natuke igaüks oma annist. Enne panemist kõik põlvitasid ja kummardasid maani. Vanem põlvitas käed püsti armu andega käes hoides kõrgel ja pöördus Pekko poole paludes põllule ja loomadele õnnistust. *Anna vihma ja põuda omal ajal, Sinule toome suur heategija omad kasinad anded.* Kõik tõstsid pead ja oma annid üles kõrgele. Siis vanem pani kõige enne lohusse, selle järel kõik koosolijad. Samas põles tuli, muist panti tulde ja põletati ära. Suitsuga läks and üles pilvedesse, et saaks vihma. Suurem osa aga jäeti kivile, et saaks linnud ja loomad osa annist, et hea vaim ei jäta andetoojate loomi talvel söömata. Nii paluti õnnistust inimestele, loomadele ja põllule“. (Kaasik 2016, lk 152-153)

## 1.4 Pühad veed

Kõige sagedasemaks pühaks veeks peetakse allikaid, kuid samuti võivad olla ka järved, ojad, jõed või merealad (McLeod & Wild 2011). Kirjalike allikate järgi on Eestis ligi 500 püha allikat, kümnekond järve ja püha jõge, pühaks on peetud ka üksikuid merealasid ja järvesoppe (Kaasik s.a.). Eestis on kümnekond pühajõge ja mõnikümmend pühaks peetud oja. Jõgede, mille pindalad on suured, kallastel asub rohkesti muid pühapaiku ja külasid. Nimetades kahte tuntumat - Võrumaa Võhandu Pühajõgi ja Virumaa Pühajõgi. (Kaasik 2016)

Allikal käidi kahel põhjusel - igapäevaseks kasutamiseks ja riituste läbi viimiseks. Inimeste tervis sõltus allikavee puhtusest, kust ammutati peamine vesi tarbimiseks. (Vilbaste 2013, lk 23) Allikates arvatakse olevat erinevate haiguste puhul, liigese- ja nahahaigused, valu leevenduseks ja silmade tervendamiseks. Meie esivanemad on õppinud tundma ja hindama allikate raviomadusi. (Kaasik s.a.) Peale ravimise käiakse allikatel ka hinge värskendamas, truudust vandumas, abieluõnne palumas ja lastele nimesid ennustamas. Sageli viiakse allikalt vesi ka koju joogiks ja ravimiseks. Anniks allikale heidetakse münte või kraabitakse hõbevalget (hõbeesemelt puru kraapimine noaga). (McLeod & Wild 2011) Kõige paremini aitab allikas siis, kui sinna visata hõberubla, teatakse kõnelda ka vask- ja hõberahadest jm, viljateradest, riietest ja muudest andidest (Kaasik 2016, lk 80).

Eestlased usuvad allikavee puhtust ja väge, võttes sealt vett nii kohapeal joomiseks, kui koju viimiseks ja ka silmade pesemiseks. Allikaid peetakse pühaks ja puutumatuteks. (Kaasik 2016)

Raviallikate vett viidi ka kaugematesse kohtadesse, selleks hoiti vett kinnises pudelis, mis oli mässitud riidesse, et valgus ligi ei saaks. Silmaallikad on tuntud just silmade ravimise toimega. Silmaallikad moodustavadki Eestis suurema osa ravi- ja tervisevee allikatest. Silmaallikate, mis on tavaliselt väiksemad, vahetus läheduses leidus ka võimsam allikas, millega raviti kõiksugu haiguseid. (Vilbaste 2013, lk 29-31)

Kui mujal Eestis kasutatakse maapõuest imbuva või veesilma nimetuseks allikas, siis mulgi, tartu, võro ja seto kandis nimetatakse seda lätteks (Kaasik 2016, lk 76). Allikate järgi ennustas vanarahvas isegi sõdade tulekut, Pulga allikas Restu lähedal olevat kuivaks jäänud

alati just enne suuri sõdu. Peamiselt ennustati allikal ilma, või tehti ilma. Enne põuda harutati allikas veetaimedest lahti ja kaeti nii, kui kardeti suurt sadu tulemas. On täheldatud Võrumaa Ilmaallika veepinna tumenemist enne suurt sadu. (Vilbaste 2013, lk 35)

Eesti kõige tuntumal pühal järvel Pühajärvel teati olevat tervendav vägi, sinna viidi rohkesti ande. Pühaks peetakse ka järvest allavoolu looklevat Väike-Emajõge, järve ida-kaldal asetsev Veri-ehk Armulättel pidavat pärimuse järgi oma kustumatu armastuse leidma need, kes suvepüha öösel hõbepeekriga võetud vett joovad. (Kaasik 2016, lk 69)

Pühapaikadeks peetakse ka väiksemaid veesilmasid – lumbid, oidud, soodi, soovikud, lodud ja teised märgalad. Paikade pühadus on säilinud nende kohtade nimedes (Hiielohk, Hiiesoo, Ohvrilohk jt), maa kerkimise ja/või kuivendamise tõttu on paljud paigad jäänud kuivaks. Samuti on pühaks peetud tiike, kus olevat pestud ohverdamiseks loomi. (Kaasik 2016, lk 81-83)

Eisen (1920) on kirja pannud Eesti kohalikud muistejutud kogumikku, kuidas vihma sadu on kutsutud esile ja lõpetatud allika puhastamise ja kinniajamisega. „Sadanud liig palju, läinud kolm ühenimelist lesknaist allikale ja katsunud ta avaust vähemaks teha. Sedamaid vähenenud ehk lõpnud suur sadu. Kui aga põud maad ja rahvast koormanud, pidanud niisama kolm ühenimelist lesknaist Siniallikale minema seda rookima. Rookimiseks võetud labidas, reha, konks ja leivatükk kaasa, uuemal ajal isegi lauluraamat ja mindud pühapäeval jutluse ajal allikat puhastama. Puhastamise järele saadud sedamaid sadu“. (Kaasik 2016, lk 238)

### **1.5 Muud pühad paigad**

Looduslike pühapaikade seas võime leida ka koopaid ja karste, mis on rahvapärimuse järgi andnud peavarju sõjapakku läinud rahvale, koos kariloomade ja varadega. Paljud koopad on nüüdseks ajaks küll sisse varisenud aga veel on hästi säilinud mõneski paigas nagu Lõuna-Eesti liivakivipaljandites. (Kaasik 2016, lk 86-87)

Samuti on ristteedel olnud esivanemate tervendamise, ennustamise, õnne loomise ja muude taigade tegemisel oluline koht. Kasutati kolme, nelja, viie ja vahel isegi seitsme tee ristumiskohti. (Kaasik 2016, lk 126)

Eisen (1996) toob välja ristteedel toimetatud riitusi, kuidas ristteele ohverdati inimese verd, mille sai omale vanapagan. Soovides vanapagana abi, pidi soovija kolm tilka verd tasuks kinkima. Vanapagana poole pöörduti neljapäeva õhtuti, kui ühest korrast ei piisanud, käidi mõnikord kolm neljapäeva järjest. Vana-aasta õhtul käisid tütarlapsed ristteel raha või muud asja üles loopimas, et näha kustpoolt tuleb nende tulevane peigmees. Vana-aasta õhtul käidi ka tulevikku vaatamas, põlvitati ristteele maha ja oodati, kuni tuli hall vanamees ja kuulutas kõike, mis uuel aastal sünnib. Haige koha ravimisel vajutati seda kohta rahaga, siis mindi ja visati see raha ristteele maha, kust seda keegi üles võtta ei julgenud, teades, et see on arstimisraha ja võttes selle enesele saab ka haiguse külge.

Samuti on peetud ja peetakse pühadeks mägesid. Mägede nimedest selgub ka selle paiga otstarve ja olemus. Metsaga kaetud mägesid on nimetatud hiiemägedeks, leidub veel ohvrimägesid, kus asetseb kindlasti ka ohverdamiskoht. Riiumäe nimi arvatakse tulevat ajast, kui käidi mäel palumas ja ohverdamas ja seal aset leidnud riiu pärast ka mägi selle järgi nimetatud. Päevapööramise mäel kummardati päikest, paluti ja ohverdati päikese poole. Kummardamismäest mööda minnes kummardati mäele, kui ei tahetud haigeks jääda, seal oletati olevat mäehaldjas või mingisugune kuju. Mäed on olnud ka esivanemate matmispaigad, paljudes pühade mägede nimetustes võib leida Kabelimägi nime. (Eisen 1996, lk 113-116)

Mulgimaa kihelkondade pärimusest on teateid ahikotusest. Rahvapärimusest on teada, et ahikotuseks võis olla kivivare, kivi, puu või puudesalk, mis asus talu lähedal. Samuti peeti ahikotuseks vanu kalmeid, kus puhkasid mulkide esivanemad. Ahikotuses arvati elavat kaitsevaim või vaimud, kellele käidi ande viimas – viljateri, leiba, liha, õlut, piima jms. Ahikotuse ümber oli ehitatud puidust aed, et kaitsta seda loomade ja inimeste eest, kes sinna kogemata oleks võinud sattuda. Andide viijat on nimetatud ahimeheks, andide viimist aga ahtmiseks, ahkmiseks ja ahvimiseks. (Kaasik 2017, lk 151)

## 2. DRAAMAMETOODIKA KASUTAMINE ÕPPETÖÖ TOETAMISEKS

Käesolevas peatükis annan ülevaate draamametoodika olemusest, selle kasutamise võimalustest õppetöö toetamiseks. Oma loov-praktilise töö tegemiseks kasutasin protsessdraama metoodikat, mis hõlmab rakendusteatri alaliiki - legendidel põhinevat rollimängu ja erinevaid draamamänge.

**Draamaõpe** - *õppevorm, mis annab õpilasele teadmisi draamast kui kunstiliigist, arendab kõnet ja eneseväljendusoskust, annab võimaluse aktiivseks tunnetus- ja mõtetegevuseks rolli kaudu* (EKKS)

Draamameetodil õpetamisel on peamised neli lähtekohta: väärtused millesse me usume, kogemused praktikast, empiirilised tõestusmaterjalid ja võime mõjutada. Väärtused – vajadus väljendada tähendust kunstivormides ja ning kujutlusmängudes. Kogemused praktikast näitavad draamameetodite kasutegureid õppimist motiveeriva jõuna. Empiirilised tõestusmaterjalid näitavad, et draama **toetab kvaliteetõpet**, pakuvad võimalust edendada õppimisstiile, õppetegevusi ja rühmatöö mooduseid, parendades seeläbi isiku emotsionaalset, füüsilist ja intellektuaalset võimekust. Draamaprotsess võib olla jõudu andev, selles nähakse võimet mõjutada. (Owens, Barber 2014, lk 8)

Draamaõpet on Suurbritannia 5.-16. aastaste õppekavas välja toodud kuuel viisil: täieõiguslik iseseisev õppeaine, keeleõppes, kunstiainetes, õppemeetodina teistes ainetes, kultuurilise ja sotsiaalse kogemuse allikana, õpilaste väärtuskasvatuses. (Owens & Barber 2014, lk 137)

Neelands (2008) järgi seostatakse draamameetodit tihti edumeelse **aktiivõppega** mis tahes aines, kus õpilased saavad tegeleda loova draamaga. Õpilased saavad läbi improvisatsiooniliste tegevuste ja spontaansusel põhinevate **rollimängude** kaudu arendada isiksuslikke, sotsiaalseid, kriitilisi, kognitiivseid, kommunikatiivseid ja kujutlusvõimega seotud või loomingulisi oskusi ning arusaamu. (Hein 2014, lk 17)

Fleming (2011) toob välja põhjused, miks peaks draamat koolis õpetama. Draamaõpe on suureks toeks teiste ainete õpetamisel. Draamaõppe kaudu on õpilasel võimalik arendada



enda isiksuslikke omadusi, kujutlusvõimet ja loovust, kogeda meelelahutust ja lõõgastumisvõimalust, saada parem arusaam inimsuhtlusest. Draamaõpe õpetab õpilasi mõtlema, harib emotsionaalselt, arendab enesekindlust. Draamaõppe kaudu on võimalik õpilasi õpetada hindama **kultuuripärandit**. Samuti tagab arusaamise sellest, kuidas draama žanr töötab ja kindlustab tuleviku näitlejad ja publiku. (Hein 2014, lk 33)

Õppimine draama kaudu on interaktiivne, kogemuslik, elamuslik, mänguline ja tegevuslik, milles avarduvad osalejate kogemused ja arusaamad. Õpet võib teostada läbi erinevate vormide: teatrimängud, protsessdraama, foorumteater, jutuvestmine ja grupiloomel/tekstil põhinev etendamine. Kõiki eelnevaid vorme võib nimetada **osalusteatriks**, mille kaudu saab tegeleda väärtuskasvatusega erinevates õppetegevustes: kirjandusteoste analüüsis, ajaloosündmuste uurimisel, keskkonnakasvatuses või ühiskonnaõpetuses. (Harro-Loit 2013)

Blatneri (2007) sõnul võeti **rakendusteatri** (ingl k *applied theatre*) termin kasutusele alles käesoleva sajandi alguses. Rakendusteatri omapäraks peetakse seda, et tegijad ja vaatajad asuvad väljaspoolt traditsioonilist teatrit. Rakendusteatri on mitmeid alaliike, mis on vormiliselt mitmekesised, nendeks alaliikideks on: draamaõpe, protsessdraama, sotsiodraama, luguteater, psühhodraama, draamateraapia, mälestusteteater, rituaal, happening, haiglakloun, improteater, foorumteater, nähtamatu teater ja ka **legendidel põhinev rollimäng**. (Simmermann 2018, lk 28)

Mina kasutan enda töös legendidel põhinevat rollimängu, mis aitab kaasa loovuse avarumisele ja improvisatsiooni tekkele, läbi legendidel põhineva rollimängu saavad õpilased ise osaleda legendide taaselustamises ja kinnistada teadmisi ajaloo tunnis õpitu kohta.

Rakendusteatri lektori Katrin Nielsen sõnul: „Draama on võimalus luua energiline, loov ja mõjus õppimissituatsioon. Kõik inimesed on võimelised improviseerima, kui pole just tugevaid eelarvamusi ega vastuseisu. Õpetaja mureks jääb vaid, kuidas saada rühm koos tegutsema, kuidas vallandada loov grupienergia ning seejärel seda hallata ehk teisisõnu, kuidas kujundada ja struktureerida loovat õppeprotsessi. Pole salata, selleks on vaja improviseerimisoskust. Kui rääkida sellisest rakendusteatri ( draamaõppe ) vormist nagu protsessidraama, siis õpetajal ei pruugi olla üks-ühest kava, mida tunnis ellu viia. Soojendavate ja teemasse viivate harjutustega valmistatakse ette grupp, eeltektiga luuakse

lähtesituatsioon, nn draama raam, protsessidraama tegelik tekst valmib kohapeal, protsessis osalejate vahel, kellest üks on õpetaja“. (Tohver 2010)

Rakendusteatri luuakse ebatavalistes ruumides nt koolid, päevakeskused, tänavad, vanglad, kultuurimajad vms ruumid, mis on olulised just selle konkreetse kogukonna jaoks. Rakendusteater kaasab osalejad loomingulisse projekti ja põhineb improvisatsioonil, eesmärgiks on midagi muuta osalejate suhtluses või suhtes ühiskonnaga. See on vahend, et pöörata tähelepanu **varjatud lugudele** ja probleemidele, millel on **hariduslik eesmärk** ja see toimub **kogukonnas või kogukonna jaoks**. Rakendusteatri erinevate praktikate puhul peetakse olulisemaks ühisjooneks seotust haridusega. (Linder 2018, lk 24-25)

Göhmanni (2003) nimetab katusterminiks haridusdraama (educational draama), mille võib jagada neljaks erinevaks liigiks (Linder 2018, lk 25):

1. draama hariduses (drama in education),
2. teater hariduses (theatre in education),
3. draamaõpetus (drama education),
4. teatriõpetus (theatre education)

Draamaõpetuse kaudu on võimalik **arendada** pea-aegu **kõiki üldpädevusi**, mida on riiklikus õppekavas välja toodud: kultuuri-ja väärtuspädevus, sotsiaalne ja kodanikupädevus, enesemääratluspädevus, õpipädevus, suhtluspädevus, ettevõtlikkuspädevus. Draamaõpetuse ülimalt positiivset mõju kinnitavad ka erinevad uurimused, mille järgi suureneb õpilastes sallivus üksteise suhtes, julgevad rohkem oma seisukohti avaldada ja suureneb nende avaliku esinemise võime. Tuues näitena Hollandi ja Suurbritannia koolid, kus kasutatakse draamaõpetuse elemente pea igas ainetunnis. (Punak 2017)

Üldpädevusteks peetakse ainevaldkondade ja õppeainete üleseid pädevusi, mis on olulised põhikooli õpilase inimeseks ja kodanikuks kasvamisel, mis kujunevad kõigi õppeainete kaudu ja samuti tunni-ja koolivälises tegevuses. Üldpädevuste saavutamist ja kujunemist õpilastes jälgivad ja suunavad omavahelises koostöös õpetajad, kaasates kooli ja kodu. (PRÕ 2011 § 4, lg 3)

Eelpooltoodust võib järeldada, et draamameetodeid saab rakendada tõhusalt väljaspool klassiruumi, luues osalejatele selleks loovust arendavad keskkonnad. Kasutades erinevaid draamameetodeid saab arendada kõiki üldpädevusi ja aktiivõppega kinnistada erinevates õppeainetes õpitut.

Lugude uurijad ja praktikud Gersie & King (1990) on rõhutanud lugude jutustamise mõju lastele, millega äratatakse ja stimuleeritakse nende kujutlusvõimet. Tuues välja selle, et lugude kuulamise ja kaasamõtle misega areneb laste kujutlusvõime (Simmermann 2018, lk 37). Luguteatri praktik Fox (2010) on täheldanud, et mängude käigus õpitakse teistega arvestamist ja koos tegutsemist, aidates seejuures kaasa tähelepanu arenemisele (*ibid*). „Loovus tähendab iseendana olemise viisi. Igaüks täidab ja mängib oma rolli, mõjutab teisi ja saab teistelt mõjutusi. Toimub improvisatsioon ja interaktsioon. Laval (ruumis) esinedes kogevad lapsed, et igaühes neist on olemas loominguline alge ja nad kohandavad oma rolli vastavalt kaasmängijatele ja tegevusele“. (*ibid*)

Kristiina Ehin (2005) toob välja oma isikliku kogemuse, kuidas Paluküla hiiemäel isa ja õdedega olles, kuulates isa jutustust selle paiga ajaloo ja muinasajast, mida tähendab hiis ja usk elava looduse hingestatusse andis parema eelduse, et hiljem ajaloo tundides õpitu kinnistus ja juurde loetust tekkis isiklikum tähendus just läbi eelneva isikliku kogemuse seal mäel kohal olles.

Käesoleva loov-praktilise lõputöö praktilises osas õpilased kinnistavad oma ajaloo tundides saadud teadmisi pühapaikade kohta, kasutades selleks paiga legendi, mille alusel tehakse läbi rollimäng, samuti tehakse läbi kombestik, mis on iseloomulik nendele paikadele.

August Kitzbergi nimelise Gümnaasiumi II kooliastme ajaloo ainekava õppesisu näeb ette, et õpilane oskab kasutada ajaarvamisega seotud mõisteid, teab ajalugu ja ajalooallikaid, oskab tõlgendada nii kirjalikke, suulisi kui ka esemelisi allikaid, teab muinasaegseid mälestisi – kalmed ja asulakohad. Õppetundide jooksul võetakse läbi muinasusundi teema, mille käigus tutvutakse hingestatud loodusega, ennustamise, ohverdamise ja ohvripaikadega. (Ajalugu...)

Ülikoolis läbitud õppeained: rakendusteatri praktika, draamaõppe praktika, osalusteater, draamaõpetus, eneseväljenduse praktikum, eneseväljendus ja improvisatsioon andsid minule head eeldused ja kogemused mõistmaks draamapedagoogika kasutamise viise õppetöö

toetamiseks. Draamameetodite rakendamiseks on palju erinevaid võimalusi töös õpilastega, mille kaudu nad saavad juurde uusi kogemusi ja teadmisi. Draamameetoditega on väga hea elustada õpilaste jaoks vaimset kultuuripärandit ja õpetada neid seda hindama. Draamameetoditena kasutan oma töös lisaks legendidel põhinevatel rollimängudele ka draamamänge.

„Draamamängud on lihtsad ja lõbusad draamategevused, millega haaratakse õpilasi kaasa ja liidetakse neid, suurendatakse mängija eneseusaldust, luuakse vajalik meeleolu, treenitakse sotsiaalseid oskusi, mängureeglitest kinnipidamist ja piiridega arvestamist. Draamamängud võivad olla verbaalsed, sõnatule liikumisele või füüsilisele tegevusele üles ehitatud“. (Hein 2014, lk 78)

Draamatehnikaid on lõputu hulk, neid võib nimetada ka draamameetoditeks, -võteteks või töötavadeks, mida praktiseerijad saavad vastavalt vajadusele muuta, täiendada, arendada või omavahel siduda. Draamameetodeid on püütud klassifitseerida erinevatel alustel, kuid uurijate ja praktikute seisukohad ei ole sarnased, kuna praktikuid huvitab eelkõige tehnikate olemasolu, nende keerukus, nende kasutusvõimalused grupitöös või individuaalselt. (Hein 2014, lk 82)

**Protsessdraama metoodika** lähtub humanistlikust (isiksuslikust *autor*) pedagoogikast, kus õppimine toimub õpikeskkonnas, mille on õppijad ise draamaloo abil kavandanud ja kujundanud. Õppimise olukorda on haaratud õppija keha ja emotsioonid, lisaks tunnetuslikele protsessidele. Protsessdraama metoodika kaudu õppimine on koostöine, loov ja tegevuslik, aitab mõtestada ja tõlgendada ümbritsevat maailma, õpetab grupis õppimist, arendab nii kriitilist mõtlemist kui ka eneserefleksiooni oskust. (Nielsen s.a)

„Protsessdraama on draamapedagoogikas välja kujunenud avatud lõpuga töövorm/.../ Õpetaja(d) ja õppijad uurivad kollektiivselt loodud kujutletud olukordades (ingl as if situation) mingit teemat või ainekst erinevate loovtehnikate (draamamängud, rollimängud, improvisatsioonitehnikad, foorumteater, jutuvestmine, loovkirjutamine, teatrtehnikad jt) abil. Nii avardavad nad arusaamist teemast, otsivad probleemidele lahendusi või loovad tulevikustsenaariume, seejuures õpivad nad ennast, teisi ja maailma paremini mõistma“. (Nielsen s.a)

### **3. KARKSI PIIRKONNA LOODUSLIKUD PÜHAPAIGAD JA LOODUSLIKKE PÜHAPAIKU TUTVUSTAVAD DRAAMA TUNNIKAVAD**

Käesolevas peatükis annan ülevaate minu poolt välja valitud Karksi piirkonna looduslikest pühapaikadest, nende paikadega seotud legendidest ja minu poolt loodud draama tunnikavadest looduslike pühapaikade tutvustamiseks.

Karksi kihelkonnas on arhiivandmetele tuginedes teadaolevalt üle 40 põlise pühapaiga, mille moodustavad hiied, allikad, kivid, puud, koopad ja perekondlikud pühapaigad ehk ahikotused.

Valisin välja 5 looduslikku pühapaika, mida õpilastele lähemalt tutvustada, kuna kõik valitud paigad asuvad Karksi-Nuia keskusest erinevates suundades, siis neisse paikadesse sõitmine võtab oma aja ja et päev liiga pikaks ja väsitavaks ei läheks, siis 5 looduslikku pühapaika on piisav, et õpilastele nende paikadega seonduv hästi meelde jääks. Pühapaikade asukohad on näidatud kaardil (Lisa 2) Karksi piirkonna looduslike pühapaikade väljasõidu marsruudi pikkuseks oli 68 kilomeetrit. Väljasõiduks kasutasin kooli 9-kohalist bussi, mida juhtisin ise.

Kuna riigis kehtisid sel hetkel valitsuse poolt määratud piirangud, seoses Covid-19, ja kõik Eesti koolid olid distantsõppel, siis olin ka mina äraootaval seisukohal, kas saan reaalselt oma loov-praktilist lõputööd läbi viia, sest olin planeerinud tegevusi läbi viia 6-nda A klassi õpilastega, kes sel hetkel viibisid veel distantsõppel ja neil ei olnud lubatud ühiseid tegevusi.

Vabariigi Valitsuse otsusel lubati alates 3.maist välitingimustes korraldada huvitegevust- ja haridust, noorsootööd, täiendkoolitust- ja õpet kuni 10-liikmelistes rühmas (Tagel, 2021)

Seoses sellega lükkasin oma praktilise osa läbiviimise 13.mai kuupäevale, et võiksin 6a klassi õpilastega (kes sel hetkel viibisid veel distantsõppel) minna külastama Karksi piirkonna looduslikke pühapaiku ja seal minu juhendamisel läbi viia kavandatud draamatunnid.

Loov-praktilise lõputöö tegevused on kirjeldatud tööplaanis (Tabel 1)

### 3.1 Maimu koobas ehk Mäkitse põrguhaud

Maimu koobas (Mäkitse põrguhaud) asub Viljandimaal, Mulgi vallas, Mäkitse külas, Polli-Halliste tee ääres, Pollist 3.3km kaugusel. Esmakordselt mainitud 1888 üleskirjutatud muistendites. Koobas on 12.5 meetri laiune ja 6.5 meetri sügavune, koopa kõrgus seest on kuni 3 meetrit, koopaava on 5 meetri laiune ja koopa kõrgus 2.5 meetrit. Sõja ajal on koobast kasutatud varjupaigana. Koopas varem voolanud allika on enda alla matnud varisenud liiv. Koobast on seotud Vanapagana elukohaga, kes sõbrutses Karksi ja Koodioru vanapaganatega, millest räägib ka muistend. (Eelis 2010)

#### Mäkitse legend

Kitzbergi (1896) järgi „Karksi lossis ja ümbruses elanud ennemuiste kolm Vanapaganat, nimelt: lossis, Mäkitse põrguhauas ja Vana-Kariste Koodiorus. Karksi lossis elav Vanapagan ei olla inimestele mingit paha teinud, poisikesena hulkunud ta mööda metsa maad, mänginud külakarjastega kurni, löönud murul hundiratast, vedanud vägipulka jne. Heinalistel söönud ta sagedaste kartovlipudru karbid tühjaks, pannud kivid asemele ja teinud palju muid karutükke. Hiljem nähtud Vanapaganat sagedaste mustas tõllas, neli musta tätku ees (täkud olnud kohalised surnud mõisaherrased), lossiplatsil ümber kihutavat. Nii kui kukk laulnud, olnud ta kui maa alla kadunud. Sagedaste nähtud jälle musta kassi, tulist kera, ilust naesterahvast lossiplatsil jalutama, mis kiriku juure jõudes kui maa alla ära kadunud. Lossi ja Vana-Kariste Koodioru Vanapagan olnud head sõbrad. Iga esmaspäev ja reedi küpsetanud lossi Vanapagan värsket leiba, igakord annud ta ka Koodioru Vanale värsket kakku katsuda. Lossi Vanal olnud suur, lai pitka varrega leivalabidas. Pannud korraga kaks suurt pätsi labidale ja virutanud labida läbi õhu Koodiorgu, öeldes: "Lisna, siih leivalasna!" Koodioru Vanapagan pannud omalt poolt kah pätsi labidale ja saatnud selle tulnud teed tagasi, öeldes: "Lasna, siih leivalisna!" Nii lendanud labidad alalõpmata taeval all“. (Eesti Rahvaluule)

Tunnikava nr 1

<b>Teema</b>	Looduslik pühapaik - Maimu koobas	Vahendid	Aeg
<b>Osalejate arv</b>	7-10 osalejat		
<b>Eeldused</b>	Õpilased on valmis kaasa tegema ja osalema grupi töös		
<b>Õppe - eesmärgid</b>	<p>Tähelepanu saavutamine</p> <p>Keskendumine tegevusele</p> <p>Õpilased saavad teadmised paiga ajaloost ja selle paigaga seotud legendist, läbi rollimängu on kinnistunud selle paiga legend</p>		
<b>Väljundid</b> (teadmised, oskused, väärtused)	Õpilastes on suurenenud teadmised Maimu koopa kohta, läbi rollimängu on nad tutvunud paiga legendiga		
<b>Grupi motiveerimine</b>	<p>Seistakse ringis vaikselt, juhendaja räägib paiga ajaloost.</p> <p>Enesetunde mõõdik-osalejad näitavad kätega, kui suur on nende energiatase tunni alguses.</p> <p>Eelhäälestus - Hommikutervitus.</p> <p>Seistakse ringis ja tervitatakse silmade ja peanoogutusega kõiki grupi liikmeid, püüdes silmadega öelda: "Mul on hea meel, et sina ka siin oled!"</p> <p>Selle tegevuse eesmärgiks on grupi tähelepanu koondamine, rahustamine ja virgutamine</p> <p><i>See on väga vajalik harjutus tänapäeva noortele. Esiteks sellepärast, et mõnel neist puudub üldse oskus teisele silma vaadata, ja teiseks võimaldab see muidu nähtamatutel või tõrjutud õpilastel tunda ennast mitmekordselt oodatuna. Selline positiivne eelhäälestus</i></p>		10 min

	<p><i>annab aluse eneseusaldusele, mis on kogu järgneva tegevuse suhtes kriitilise tähtsusega</i></p> <p>(Hein 2014, Draamaraamat)</p> <p>Naabri tunnustamine.</p> <p>Ringis seistes öeldakse oma vasakpoolse naabri nimi ja lisatakse tema kohta midagi tunnustavat.</p> <p><i>Näiteks: „See on ..., tema silmades on täna eriline säde!”; „See on ..., ta on kõige otsekohesem inimene, keda ma tunnen.”</i></p>		
<b>Tegevused sisse-juhatavas faasis</b>	Juhendaja tutvustab Maimu koopa ajalugu ja August Kitzbergi jutustuse Maimu seost koopaga. Õpilased saavad paigaga tutvuda. Juhendaja selgitab tunni teemat ja tegevuskäiku. Oluline osa õpilaste tähelepanu saavutamiseks ja kujutluspildi loomiseks.		5 min
<b>Tegevused põhifaasis</b>	<p><i>Legendi põhjal rollimäng</i></p> <p>Vestlusring-refleksioon. Tagasiside õpilastele juhendaja ja kaasõpilaste poolt</p>	Koopa lähedusest leiduvad puuoksad või kaikad	15 min
<b>Kommentaarid</b>	Kõik grupiliikmed on saanud rollimängus osaleda, iga liige valib endale ise rolli, vajadusel juhendaja abistab rolli leidmisel		
<b>Tegevused kokkuvõtvas faasis</b>	Peale rollimängu saavad lapsed kasutada enda kujutlusvõimet ja pakkuda välja erinevaid legende, mis selle koopaga võiks veel seostuda. Õpilased saavad koobast lähemalt uurida ja otsida sealt inimeste või loomade tegevuste jälgi		10 min
<b>Tunni lõpp</b>	Seistakse ringis, iga osaleja saab öelda midagi tunni kohta		5 min



Esimest tunnikava planeerides oli minu eesmärgiks saada õpilased kaasa tegema ja osalema grupi töös. Ringis seistes on minul ja õpilastel võimalik üksteisega saavutada silmkontakt, et tekiks grupitunne ja tähelepanu koonduks tegevusele, ja et keegi ei tegeleks samal ajal kõrvaliste tegevustega. Esimese tunni alguses kasutasin enesetunde mõõdikut, see näitab minule, kui juhendajale, kui valmis on õpilased tegevustes kaasa lööma, et saaksin vajadusel oma tegevusi ümber planeerida. Eelhäälestuses kasutasin hommikutervitust, kuna see oli meie pika päeva esimene tund ja sellega oli hea grupi tähelepanu koondada ja tekitada grupis usaldust, millele järgnes naabri tunnustamise tegevus. Selle tegevuse käigus said kõik grupi liikmed enda vasakul käel oleva naabri kohta midagi tunnustavat öelda, mis andis kõigile hea positiivse enesetunde.

Peale legendi põhjal rollimängu ja tagasiside jätsin aega ka koopaga lähemalt tutvumiseks ja õpilaste enda väljamõeldud lugude kuulamiseks, et nende kujutlusvõime avaneks ja nad julgeksid oma mõtteid teistega jagada.

Tunni lõpetamine toimub ringis, kus iga grupi liige saab selle tunni kohta midagi öelda, mis talle kõige rohkem meeldis ja meelde jäi.

### **3.2 Iivakivi**

Iivakivi (nimetatud ka Vanapagana kivi) asub Viljandi maakonnas, Mulgi vallas, Sudiste külas. Viiding (1986) järgi on gneissgraniidist rändrahnu ümbermõõduks 25.5 meetrit, kivi mõõtmed 10.5 x 6.6 x 3.2m (Eelis 2010)

Rändrahn paikneb suures osas maa sees, pikliku kujuga, pealt sammaldunud ja murenenud. Rahnu keskel on lohk, millesse koguneb vett. Rahnu lõunaküljel on liulaskerada, sambla puudumine sellel näitab, et seda kasutatakse. Liugu lastakse tavaliselt tagumiku peal aga kasutatakse ka kuuseoksi, sõnajalgu, lapikut kivi või muid käepäraseid asju. (Kaasik 2020, lk 26)

## Iivakivi legend

Kosenkranius (1939) *Suure kivi teke*

*Karksi kihelkonnas asuva Pilgu talu maa-alal (Mäeküla järve ligidal) asub umbes sauna suurune kivi. Kivi on põhja poolt kõrgem ja lõuna poolt madalam. Kivi olevat sattunud sinna rahvajutu järgi järgmiselt.*

*Rahvas uskus ja teadis, et enne koitu kukk alati olevat laulnud ja alati üheksa korda. Kord kunagi enne koitu Vanapagan olevat kandnud suurt kivi põllega. Vanapagan aga olevat kivikandmisega natuke hilineunud (kivi pidi enne viidud olema, ennem kui kukk sai üheksa korda laulda) ja kukk olevat laulnud juba üheksandat korda. Siis Vanapaganal olevat katkenud põllepaelad ja kivi olevat kukkunud maasse. Vanapagan olevat sellest hirmus ära kohkunud ja olevat nuttes jooksmas hakanud Pintsatu mäe poole, mis asub Veisjärve suunas. Joostes Vanapagan olevat hirmus vihane olnud kukelaulu peale. Siis Vanapagan olevat lausunud või ütelnud:*

*"Iivakivi, istu maha,*

*Pähnamägi, päästa kõik!"*

*Nüüd Vanapagan olevat Pintsatu mäest üle joosnud praeguse Mäeküla järve poole ja olevat seal hirmsasti nutma hakanud. Vanapagana nutust olevat tekkinud Karksisse Mäeküla järv.*

*Märkus: Vanapagan olevat kutsunud Iivakiviks sedasama suurt kivi, mis tal olevat siis maha sülest kukkunud, kui kukk laulnud. Pähnamäeks Vanapagan kutsunud Pintsatu mäge, kuhupoole ta joosnud.*

(Eesti Rahvaluule)

## Tunnikava nr 2

Teema	Looduslik pühapaik - Iivakivi	Vahendid	Aeg
Osalejate arv	7-10 osalejat		
Eeldused	Õpilased on valmis kaasa tegema ja osalema grupi töös		

<b>Õppe - eesmärgid</b>	<p>Tähelepanu saavutamine</p> <p>Keskendumine tegevusele</p> <p>Õpilastes on suurenenud teadmised Iivakivi kohta, läbi rollimängu on nad tutvunud paiga legendiga</p>		
<b>Väljundid</b> (teadmised, oskused, väärtused)	<p>Tähelepanu oskuse suurendamine, keskendumine tegevusele.</p> <p>Grupi tunnetuse tekkimine</p> <p>Silmkontakt teise osalejaga</p>		
<b>Grupi motiveerimine</b>	<p>Seistakse ringis vaikselt, juhendaja räägib paiga ajaloost.</p> <p>Nimemäng- osalejad seisavad ringis, esimene osaleja ütleb oma nime ja teeb kätega plaksu ja vaatab järgmisele osalejale otsa, kes kordab sama, öeldes oma nime ja tehes plaksu vaadates järgmisele osalejale otsa. . Järgmise ringina peab osaleja ütlema teise osaleja nime vaadates talle silma ja tegema plaksu ja järgmine osaleja kordab sedasama, valib uue osaleja ja teeb plaksu. Viimasena tuleb vaadata otsa teisele osalejale ja öelda kolmanda isiku nimi ja teha plaksu. Teine osaleja vaatab nüüd otsa sellele nimetatud kolmandale ja ütleb omakorda uue nime.</p>		10 min
<b>Tegevused sisse-juhatavas faasis</b>	<p>Juhendaja tutvustab paiga ajalugu, õpilased saavad vaadelda ümbrust, kus asub Iivakivi rändrahn</p>		10 min
<b>Tegevused põhifaasis</b>	<p><i>Legendi põhjal rollimäng</i></p> <p>Vestlusring-refleksioon. Tagasiside õpilastele juhendaja ja kaasõpilaste poolt</p>		15 min
<b>Kommentaarid</b>	<p>Kõik grupiliikmed on saanud rollimängus osaleda, iga liige valib endale ise rolli, vajadusel juhendaja abistab rolli leidmisel</p>		

<b>Tegevused kokku- võttvas faasis</b>	Grupi liikmed saavad kombestiku kohaselt liukivilt alla lasta, juhendaja selgitab liukivilt alla laskmise kommet.		5 min
<b>Tunni lõpp</b>	Seistakse ringis, iga osaleja saab öelda midagi tunni kohta  Grupi liikmed saavad asetada kivile annid (pähklid, rosinad, leivatükid)	Erinevad annid pühapaiga jaoks	5 min

Teise tunnikava koostamisel kasutasin grupitunnetuse ja keskendumise jaoks nimemängu, millega on hea saavutada grupi koos töötamine ja tähelepanu. Kuna tegemist on suure rändrahnuga, siis sellises vanuses õpilastega töötades pean ma arvestama sellega, et nad vajavad aega seal peal ronida ja uudistada ümbrust kõrgemalt, et neil oleks lõbus ja huvitav, et nad ei tunnetaks minu poolt survet tund ajaliselt läbi viia tunnikava järgi.

Peale legendi põhjal rollimängu saavad õpilased kivilt liugu alla lasta, samal ajal jutustan mina neile selle kombestikuga seonduvat ja seejärel asetame üheskoos kivi peal olevasse lohku annid. Oluline oli siinkohal neile teadvustada andide panemise kommet, et nad kuulaksid ja mõtestaksid seda tegevust enda jaoks ja et nad saaksid selle tegevuse läbi teha.

### 3.3 Kuustemägi

Kuustemägi (nimetatud ka Hiiemägi, Hiietammik) asub Viljandi maakonnas, Mulgi vallas, Lilli külas, Nuia-Ruhja mnt-st 50 m lõuna pool, Kõnnu talust 250-300 m põhja pool. Paik on olnud ohverdamiskoht. (Kultuurimälestiste register 2009)

Kuustemägi ei olegi niivõrd mäemõõtu vaid paari meetri kõrgune küngas, mida katab lehtpuumets. Peamiselt pärnad, tammed ja kased, kuid leidub ka lehiseid ja mõni mänd. Künkal asetseb maakivi, mille peal võib näha münte, mis näitab selle kasutamist ohverdamiskohana. Ümbritsevate puude küljes ripuvad okstel värvilised lõngad. (Kaasik 2020, lk 17) Tampere (1960) sõnul on Kuustemägi nimetus tulnud sellest, et seal oli kolm suurt kuuske. Kuustemägi oli küla kooskäämise paik, kus peeti jaanituld. Mäe keskele olevate tehtud tantsuplats ja istutatud puud, mis senini seal kasvavad. (*ibid*)

#### Legend

Kuna mul ei õnnestunud leida arhiivi allikatest otsest legendi Kuustemäe kohta, siis kasutan siinkohal Halliste kihelkonna legendi puude väärtustamise kohta.

E 5256/7 (33) < Halliste khk. - Jaak Söggel (1894) Sisestas USN, kontrollis ja redigeeris Mare Kõiva 2005

#### *Metsapuude palve*

*Vanal ajal kui alles kõik metsapuud rääkisivad, läinud üks mees metsa toidu keeteks puid tooma. Kohe astunud ta vana kase kallale ja tahtnud seda maha raiduda. Kask vastu paluma: "Armas mees, jäta mind, mul on õige valus, võta parem mõni tõine, neid on siis metsas küll!" Mees jätnud kase järele, astunud kuuse juurde ja tahtnud seda maha raiduda. Kuusk paluma: "Armas mees, jäta mind, mul on õige valus, võta parem mõni tõine, neid on siin metsas küll!" Mees jätnud ka kuuse ja läinud lepa juurde seda maha raiduma. Lepp niisama paluma. Läinud toome kallale, aga ikka üks ja seesama palk. Mehe süda saanud haledaks, et kõik hõrdaste vastu palusivad, ta jätnud nad kasvama ja läinud ilma puudeta kodu. (Rehepapp)*

Tunnikava nr 3

<b>Teema</b>	Looduslik pühapaik - Kuustemägi	Vahendid	Aeg
<b>Osalejate arv</b>	7-10 osalejat		
<b>Eeldused</b>	Õpilased on valmis kaasa tegema ja osalema grupi töös		
<b>Õppe - eesmärgid</b>	<p>Tähelepanu saavutamine</p> <p>Keskendumine tegevusele</p> <p>Õpilased saavad teadmised paiga ajaloost ja selle paigaga seotud legendist, läbi rollimängu on kinnistunud selle paiga legend</p>		
<b>Väljundid</b> (teadmised, oskused, väärtused)	Õpilastes on suurenenud teadmised Kuustemäe kohta, läbi rollimängu on nad tutvunud paiga legendiga		
<b>Grupi motiveerimine</b>	<p>Pühapaika jõudes seisatatakse korraks enne hiide sisenemist ja teretatakse:</p> <p>Tere hiis!</p> <p>Tere, tere hiiekene!</p> <p><i>Kummardus hiele</i></p> <p>Seistakse ringis vaikselt, juhendaja räägib paiga ajaloost</p> <p>Enesetunde mõõdik-osalejad näitavad kätega, kui suur on nende energiatase tunni alguses.</p> <p>“Energia impulss”-kõik osalejad seisavad ringis kätest kinni hoides. Juhendajana lasen mina energia impulsse ringis liikuma, pigistades õrnalt kõrvalolija kätt. Mäng aitab õpilastel tähelepanu suunata kõrvalolija tunnetamiseks.</p>		10 min

	<p>“Kus pigistab” jätk mängule “Energia impulss”-osalejad seisavad ringis, ringi keskele läheb üks osaleja, kes püüab tuvastada, kus energia impulss just parasjagu läheb. Mäng aitab grupis suurendada ühtse tunde tekkimist, koondada tähelepanu tegevusele ja harjutada keskendumist.</p>		
<p><b>Tegevused sisse-juhatavas faasis</b></p>	<p>“Kohavahetus” -osalejad seisavad ringis näod sissepoole, mängu alustab üks osaleja kes astub ringist väljapoole ja liigub vaikselt teiste selja taga ja jääb seisma väljavalitud osaleja selja taha, kes peab tunnetama, et tema selja taga seistakse. Väljavalitud osaleja astub sammu kõrvale-taha ja esimene osaleja läheb tema kohale. Väljavalitu osaleja, kes ringist välja astus hakkab käima samuti osalejate selja taga ringist välja ja valib uue inimese kellega kohad vahetada.</p> <p>Mängu ajal ei räägita, kõik on vaikselt keskendunud tegevusele, tähelepanu koondub ringist väljasolija liikumisele.</p>		10 min
<p><b>Tegevused põhifaasis</b></p>	<p><i>Legendi põhjal rollimäng</i></p> <p>Vestlusring-refleksioon. Tagasiside õpilastele juhendaja ja kaasõpilaste poolt</p>		10 min
<p><b>Kommentaarid</b></p>	<p>Kõik grupiliikmed on saanud rollimängus osaleda, iga liige valib endale ise rolli, vajadusel juhendaja abistab rolli leidmisel</p>		
<p><b>Tegevused kokkuvõttes faasis</b></p>	<p>“Hea soov”- osalejad seisavad ringis ja hakkavad edasi andma head soovi. Soovi antakse edasi peopesad koos järgmise osaleja kokkupandud peopesadesse.</p> <p>Osalejate kohalolu tunnetus. Iga osaleja saab oma hea soovi teisele osalejale edasi anda.</p> <p>Hõbevalge kaapimine ohvrikivile, müntide panemine kivile</p> <p>Grupi liikmetele tutvustatakse kombestikku hõbevalge kaapimisest ja müntide panemisest ohvrikivile.</p>	<p>Nuga, sõlg, mündid</p>	10 min

<b>Tunni lõpp</b>	Seistakse ringis, iga osaleja saab öelda midagi tunni kohta  Hiiest ära minnes kummardus hiiele		5 min
-------------------	---	--	-------

Kolmanda tunnikava koostamisel arvestasin ma sellega, et see toimub peale lõunasööki ja pikemat sõitu, seepärast tõin ka siia tunni algusesse sisse enesetunde mõõdiku, et näeksin, kui valmis on grupi liikmed tegevustes kaasa lööma.

Tunni algusesse olin planeerinud hiie tervitamise ja paiga ajaloost rääkimise. Enne hiiepaika sisse minekut seistakse grupiga eemal ja juhendajana räägin mina hiies käitumise kombestikust (minnakse heade mõtetega, ei vannuta, ei murta oksa jne). Selle eelneva tegevusega saan grupi häälestada rahulikult liikuma hiies ja tasasemal häälel rääkima.

Energia impulsi mängu valisin eesmärgiga saada grupi liikmed üksteist tunnetama, et nad keskenduksid tegevusele ja suudaksid tähelepanu koondada nii palju, et ümbritsev neid ei segaks tegevuse juures. Rääkides eelnevalt tunnetamise olulisusest hiies. Järgnevas valisin mängu „Kus pigistab“, et grupp teeks omavahel koostööd ja keskenduksid tegevusele, et ringist väljas seisja ei saaks aru, kust impulss liigub.

Järgmise tegevusega „Kohavahetus“ pidid grupi liikmed liikuma hääletult ja vaikselt, et nad tunnetaksid seda, kui keegi nende selja taha tuleb. Selle tegevusega said osalejad tunnetada seda kuidas hiies liigutakse - vaikselt ja hääletult.

Legendi valisin puude kohta, et õpilased mõistaksid hiiepaigas kasvavate puude puutumatus ja hingestatust, et igal puul on hing, kes palub raiujat teda säästa. Rollimängus sai iga osaleja endale valida meelepärase puuliigi ja korraks kehastuda selleks.

Peale rollimängu oli tegevus „Hea soov“ mis andis igale grupi liikmele võimaluse enda soov teisele edasi anda, samuti on soovimine hiiepaigas kombeks ja selle tegevusega said kõik grupi liikmed sellest osa, millele järgneb müntide ja andide panek kivile ja hõbevalge kaapimine.



### 3.4 Annemägi

Lilli Annemägi (nimetatud ka Kabelimägi) asub Viljandi maakonnas, Mulgi vallas, Lilli külas, Karksi-Nuia – Lilli maanteel, maantee all ja kahel pool maanteed, 100m enne Eesti-Läti piiri. Annemägi on 160m pikkune ja 100m laiune, kuni 6m kõrgune kõrgendik, mis on kaetud segametsaga. Mäe peale viib laudadest trepp, kus on puidust teabetahvel ja kivi, kuhu on asetatud münte. Ümberkaudsete puude peal võib näha seotud linte. Annemägi on kalmistu ja ohverdamiskoht. (Kaasik 2020, lk 20-21)

Annemägi on looduslik pühapaik, mis on rahvapärimusega seotud, mille peamisteks tunnusteks on: selle asukoht maastikul, matmispaigale iseloomulikud hauarajatised, inimluud, võimalikud ehitiste (kabeli) jäänused, teaduslikku informatsiooni sisaldav arheoloogiline kultuurkiht. (Kultuurimälestiste register 2009)

#### Annemäe legend

Kitzberg (1896) ülestähendus: *Polli ja Läti Kööna valla piiri peal on Annemägi. Vanarahvas räägib kohast: Mäe peal juhtunud kaks pulmarongi vastastikku. Kumbki pulm ei ole tahtnud teed anda. Sellest tulnud tüli, kusjuures üks pruut, Ann, ära tapetud. Sellest ajast jäänud paigale nimeks Annemägi. Karksi kirikuraamatutes on mitmel korral ja aastal Annemäe kohta kirjutatud. Annemäel seisnud Anne kabel, kus rahvas sagedasti, iseäranis annepäeval hulgani kokku tulnud ebajumalateenistust pidama ja ohverdama. Rahvahulgad tulnud kaugelt kokku, isegi kaupmehed. Aastal 1669 annepäeva ööl olnud suur ohverdamine ja joomine, kus kaksteistkümmend vaati õlut ära joodud. Ehk küll Karksi lossipealik ohverdamispaiga lasknud ära lõhkuda, olevat rahvas siiski alalõpmata sinna kokku voolanud. Neid lastud lossi rüütlitel laiali ajada. Asjata. Rahvas ei ole kokkutulemisi maha jätanud. Viimaks mõistetud lossipealikule kümme taalrit trahvi, kui ta neid kokkutulemisi ära ei kaota. Mäe pealt liiva seest leitakse sagedasti väikesi hõberahakesi ja luukillukesi.* (Kaasik 2020, lk 22)

Tunnikava nr 4

<b>Teema</b>	Annemägi	Vahendid	Aeg
<b>Osalejate arv</b>	7-10 osalejat		
<b>Eeldused</b>	Õpilased on valmis kaasa tegema ja osalema grupi töös		
<b>Õppe - eesmärgid</b>	Tähelepanu saavutamine Keskendumine tegevusele  Õpilased saavad teadmised paiga ajaloost ja selle paigaga seotud legendist, läbi rollimängu on kinnistunud selle paiga legend		
<b>Väljundid</b> (teadmised, oskused, väärtused)	Õpilastes on suurenenud teadmised Annemäe kohta, läbi rollimängu on nad tutvunud paiga legendiga		
<b>Grupi motiveerimine</b>	Seistakse ringis vaikselt, juhendaja räägib paiga ajaloost.		5 min
<b>Tegevused sisse-juhatavas faasis</b>	Juhendaja tutvustab paiga ajalugu, õpilased saavad vaadelda ümbrust, kus asub ohvrikivi ja teabetahvel.		10 min
<b>Tegevused põhifaasis</b>	<i>Legendi põhjal rollimäng</i>  Vestlusring-refleksioon. Tagasiside õpilastele juhendaja ja kaasõpilaste poolt		15 min

<b>Kommen- taarid</b>	Kõik grupiliikmed on saanud rollimängus osaleda, iga liige valib endale ise rolli, vajadusel juhendaja abistab rolli leidmisel		
<b>Tegevused  kokku- võtvas faasis</b>	<p>Juhendaja jagab grupiliikmetele lõngajupid, mida õpilased seovad Annemäel olevatele puudele</p> <p><i>Annipaela sidumine - Pühale puule ja põõsale võib siduda paela paludes, töötades, tänades, või raviges. Võta paraja pikkusega lõng vms, et seda saaks siduda ümber puu oksa või tüve. Pane tähele, et see oleks looduslikust kiust. Pühapaika on keelatud jätta plastist, nailonist, kilest, kummist jm tehisainest esemeid. Seo pael lõdvalt, et see ei pitsitaks puu koort. Taia väe suurendamiseks võid selle kinnitada 3, 5, 7, või 9 sõlmega.</i></p> <p><i>(Kaasik 2020)</i></p>	Lõngajupid	10 min
<b>Tunni lõpp</b>	Seistakse ringis, iga osaleja saab öelda midagi tunni kohta Iga õpilane on saanud enda soovipaela siduda puu oksale		5 min

Neljanda tunnikava koostamisel lähtusin sellest, et eelmises paigas oli tegevusi rohkem ja soovisin selles pühapaigas anda neile rohkem aega mõelda ja mõtiskleda. Peale sissejuhatava osa said grupi liikmed lähemalt uurida ümbrust ja lugeda teabetahvli ja ohvrikivi, näha seal olevaid värsked münte, mis näitab seda, et seda kohta kasutatakse tänapäevalgi.

Peale legendi põhjal rollimängu sai iga grupi liige punase lõngajupi, mille ta sai koos oma sooviga siduda enda valitud puu või põõsa oksale. Juhendajana oli minu ülesandeks selgitada annipaela sidumise kombestikku.

### 3.5 Sinejärv

Sinejärv (nimetatud ka Sinijärve allikajärv) asub Ainja maastikukaitsealas, Viljandi maakonnas, Mulgi vallas, Karksi piirkonnas, Äriküla külas. Karksi-Nuiast 5.7km Tõrva poole, maanteest 150m läänes, Äriküla suunas viiva maantee ääres. Järv on selgeveeline 150m pikk ja 40m lai, järv on tekkinud rohketest allikatest. Sinejärv on ühendatud, teise lähedal asuva Ainja järvega, Saviaru oja kaudu. Sinejärv on Karksi järvedest kõige sügavam, selle veepinda on paisuga tõstetud. Rahvajuttude ainel olevat järve allikatel ohverdama käidud. (Eelis 2010)

#### Sinejärve legend

Kaasik (2020 lk 36) sõnul on Sinejärv olnud vanasti tähtis ohvrikoht, viidates August Kitzbergi, Jaak Kivisäkki jt kirjutistele. Sinejärve veel pidavat olema silma-jm haigusi tervendav võim.

*Kord palaval kevadpäeval tulnud Sineallikust helevalge mees ja heitnud selle kaldale magama. Varsti tulnud metsast susi ja hakanud magaja poole hiilima. Seda märkas üks mees, kes lähedal nurmel kündis. Ta äratas valge mehe ja too hüppas ehmunult järve. Kohe tõusis kange äikesemürin ja hakkas nagu oavarrest vihma kallama. Kui sadu vaibus, tõotas järvest kostev hää mehele heldet tasu ja see saigi tündretäie raha. (Kaasik 2020, lk 36)*

#### Tunnikava nr 5

Teema	Looduslik pühapaik - Sinejärv	Vahendid	Aeg
<b>Osalejate arv</b>	7-10 osalejat		
<b>Eeldused</b>	Õpilased on valmis kaasa tegema ja osalema grupi töös		
<b>Õppe - eesmärgid</b>	Tähelepanu saavutamine		

	<p>Keskendumine tegevusele</p> <p>Õpilastes on suurenenud teadmised Sinejärve kohta, läbi rollimängu on nad tutvunud paiga legendiga</p>		
<p><b>Väljundid</b> (teadmised, oskused, väärtused)</p>	<p>Tähelepanu oskuse suurendamine, keskendumine tegevusele.</p>		
<p><b>Grupi motiveerimine</b></p>	<p>Seistakse ringis vaikselt, juhendaja räägib paiga ajaloost.</p>		<p>5 min</p>
<p><b>Tegevused sissejuhatavas faasis</b></p>	<p>Osalejad seisavad ringis. Üks osaleja vaatab teisele silma ja ütleb “Sina”, tehakse senikaua kuni ring on läbi. Iga osaleja ütleb ainult ühe korra. Järgmise ringina tuleb juurde kohavahetus selle inimesega, kellele öeldi “Sina”. Harjutame läbi paar korda, et kinnistuks.</p> <p>Järgmisena valib iga osaleja endale uue inimese, kellele vaatab silma ja ütleb pühade puude nimetusi (tamm, kuusk, pihlakas jne). Harjutame paar korda läbi ja siis proovime mõlemaid variante järjest teha.</p> <p>Kolmandana toome sisse ohvriannid, iga osaleja vaatab jälle uuele inimesele otsa ja ohvrianni (mündid, leib, hõbevalge jne) harjutame paar korda ja siis paneme mängu kõik kolm korraga.</p> <p>Mängu eesmärk on tähelepanu saavutamine ja õpitu kinnistamine. Osaleja peab keskenduma tegevusele ja järjekorrale.</p> <p>Mugandasin selle mängu vastavalt looduslike pühapaikade teemale</p>		<p>10 min</p>
<p><b>Tegevused põhifaasis</b></p>	<p><i>Legendi põhjal rollimäng</i></p> <p>Vestlusring-refleksioon. Tagasiside õpilastele juhendaja ja kaasõpilaste poolt</p>		<p>15 min</p>

<b>Kommen- taarid</b>	Kõik grupiliikmed on saanud rollimängus osaleda, iga liige valib endale ise rolli, vajadusel juhendaja abistab rolli leidmisel		
<b>Tegevused  kokku- võtvas faasis</b>	Õpilased saavad rahulikult kõndida ringi ja mõtiskleda, järve veega silmade pesemine		10 min
<b>Tunni lõpp</b>	Enesetunde mõõdik-osaletjad näitavad kätega oma energiataset.  Seistakse ringis, iga osaleja saab öelda midagi tunni kohta		5 min

Viimase, viienda tunnikava koostamisel kasutasin päeva kokkuvõtvamaid tegevusi, et saavutada tähelepanu ja kinnistada õpitut. Sissejuhatavas faasis kasutatud mängu mugandasin looduslike pühapaikade teemale, et grupi liikmed nimetaksid eelnevates tundides kasutatud puude nimetusi ja ohvriande.

Peale legendi põhjal rollimängu saavad õpilased rahulikult kõndida ja ümbrust uurida, samuti pesta oma silmi puhta ja selge allikatest tekkinud järve veega.

Viimase tunni lõpus kasutan jälle enesetunde mõõdikut, et näha milline on grupi liikmete energia tase. See näitab minule, kui juhendajale, kas tegevused olid sellele vanusegrupile jõukohased või liiga väsitavad.

Hea juhu tahtel langes minu lõputöö tegevuste päev 13.maile, mis oli Ristipäev (ristapäev, ristlepäev) ehk taevaminemispüha, mille kombestik on ka palju ohverdamist, arstimisi, püha veega pritsimisi ja uskumusi. Viimases külastatud paigas Sinejärvel oli just õige pühapaik, kus sain kokkuvõtvas osas ka selle päeva olulisusest ja kombestikust õpilastega rääkida. (BERTA)

## ENESEREFLEKSIION

Käesolevat loov-praktilist lõputööd hakkasin ma oma mõtteis kavandama sügisel 2020, mõtlesin välja teema, millest soovin oma lõputöö teha ja vanusegrupi kellega sooviksin seda läbi viia. Esimeseks tegevuseks oli vestlus kolleegiga, kes on II kooliastme ajaloo õpetaja, et kas minu lõputöö teema haakub tema ainekavaga ja kuidas saan mina toetada tegevustega ainekava õppimist. Saades temalt kinnituse, et see teema on just sobiv II kooliastmele hakkasin kavandama edasisi tegevusi. 2021 aasta alguses võtsin ühendust oma ülikooli eneseväljendus ja improvisatsiooni ainekava õppejõuga Silvia Soroga, kes oli nõus minu tööd juhendama hakkama.

Algselt olin planeerinud teha legendide põhjal lühinäidendid, et 2021 aasta veebruar-aprill on mul võimalik II kooliastme õpilastega, kes soovivad selles osaleda, üheskoos luua lühinäidendite tekstid ja need maikuus lavastada valitud pühapaikades. Vabariigi Valitsuse poolt kehtestatud piirangud, seoses Covid-19 haiguspuhanguga, kus osaliselt oldi distantsõppel ja siis jälle kontaktõppel, panid mind oma loov-praktilist lõputööd tehes valima teise suuna. Otsustasin läheneda pühapaikade legendide edasiandmisele läbi rollimängu ja lisada iga paiga juurde draamamänge, et õpilastes suurendada aktiivõppe kogemust.

Planeerisin loov-praktilise lõputöö praktilise osa sooritada 13.mai kuupäeval, lootuses, et riiklikud Covid-19 pandeemiaga seotud piirangud selleks ajaks leevenevad. Samuti olin algselt planeerinud kaasata kogu 6a klassi (kelle klassijuhataja ma ise olen) aga erinevatel põhjustel osales lõpuks 6 õpilast, mis tagantjärele mõeldes oli ka täiesti piisav arv, et kõik saaksid rollimängus osaleda ja tegevusi kaasa teha.

Tunnikavasid koostades ja väljasõidu marsruuti paika pannes planeerisin tegevusi nii, et ühes paigas kuluks tunnikava läbimiseks 45 minutit. Päeva esimesse poolde mahutasin Maimu koopa ja Iivakivi, sest nende juurde sõitmine ja kõndimine oli pikem vahemaa. Pealelõunasesse aega planeerisin Kuustemäe, Annemäe ja Sinejärve, kuna nendesse paikadesse pääses bussiga lähedale ja nad paiknesid ühes suunas. Kokku kestis väljasõit 6h, 9.00-15.00.

Valisin tunnikavadesse draamameetodid, mida olin draamatundide raames praktikas juba läbi teinud juhendajana õpilaste gruppidega, nende tegevuste puhul ma teadsin, kuidas

midagi töötab laste peal ja ma ei soovinud minna katsetama uusi tegevusi, mis ei pruugi töötada, mis lõhuks ära terviku.

Kuna looduslike pühapaikade teema mind ennast väga köidab ja olen ise neid paiku palju külastanud, siis tundsin end oma tegevusi kavandades enesekindlana. Hea jutustamisoksus ja teadmised nende paikade ajaloost, oskus neid teadmisi ka õpilastele edasi anda, andsid mulle julguse neid tegevusi läbi viia juhendajana oma loov-praktilises lõputöös.

Sideme loomine grupiga õnnestus hästi, kuna olen ise nende klassijuhataja ja tunnen lapsi. Enne tegevuste algust leppisime grupiga kokku, et kõik osalevad tundide tegevustes ja keegi kedagi ei halvusta ja hiljem koolis sõprade või klassikaaslastega ka ei aruta, kuidas keegi midagi tegi.

Kõik tundides kavandatud tegevused käivitusid tõrgeteta, algne hirm, et õpilased ei taha võib-olla kõike kaasa teha oli asjatu. Esimene tegevus – enesetunde mõõdik, millele lisandus spontaanselt keskendumine, silmade kinni panemine ja käte edasi tagasi kiigutamine kujunes väga sobivalt ja tekitas grupis märgatavalt usaldust.

Legendi põhjal rollimängude eel lugesin ma ette iga paiga legendi, seejärel said õpilased ise valida endale rollid ja üheskoos arutasime läbi tegevused, kus keegi asetseb või liigub, kas kasutab ainult kehakeelt või loovad ka teksti sinna juurde. Kõik õpilased leidsid endale meelepäraseid rollid iga legendi puhul ja kasutasid vajadusel pühapaiga ümbrusest leitavaid looduslikke vahendeid (puuoksad, kivid jt). Rollimäng oli alguses veidi kohmakas ja oli näha, et õpilased häbenesid kaasa teha, sest mitte keegi neist ei ole varasemalt kuskil näiteringis käinud ja kaasõpilaste ees end vabaks lasta ja mängima hakata pole üldse kerge. Juhendajana ma julgustasin neid ja lugesin vajadusel uuesti ette legendi, teise või kolmanda lugemise ajal hakkasid nad rollides tegutsema ja suutsid end vabamaks lasta ja mängulisemalt rolli sisse elada.

Igas valitud looduslikus pühapaigas oli tunni lõpus tagasisidering, kus grupi liikmed said öelda midagi tegevuste kohta, viimase tunni lõpus oli pikem tagasisidering, kus kõik said rääkida terve päeva tegevustest, mis neile kõige rohkem meeldis, mida nad õppisid. Kõik grupi liikmed tõid välja endale kõige rohkem meelde jäänud loodusliku pühapaiga ja selle juures tehtud tegevused ja kombestiku, et mida nad sellest tunnist õppisid.



Kindlasti tekitas grupi liikmetes ebakindlust ka see, et tegevusi pildistati ja filmiti. Tavaolukorras ma ei pildistaks ega filmiks neid tegevusi, sest kaamera ees tekib pinge ja see võib olla suureks takistuseks tegevustes kaasa löömisel.

Väljasõidu eel ma kahtlesin, kas jõuan kõiki planeeritud tegevusi tunnikavade järgi teha aga olin tunnikavad koostanud nii sujuvad, et ühelt tegevuselt teisele minek toimus tõrgeteta ja kõik tegevused mahtusid 45 minuti sisse.

Oma tugevuseks pean juhendajana mängulisust, osalesin kõikides draamategevustes grupi liikmena. Pean väga oluliseks olla ise samuti võrdväärne grupi liige, siis tekib õpilastel kiiremini usaldus minu kui juhendaja vastu.

Kõik valitud draamategevused toetasid looduslikes pühapaikades õpilaste keskendumist ja grupi kaasa tegemist. Tunnikavad olid koostatud nii, et tegevused täiendasid iga külastatud paiga kombestiku läbi tegemist.

Draamategevuste (mängude) eel ma selgitasin õpilastele, mida me tegema hakkame, otseselt nende vajalikkust ma ei põhjendanud, et nüüd hakkame keskenduma ja tähelepanu koondama, see oleks õpilased pannud rohkem pingeolukorda, et nüüd peab täpselt seda tegema, mida ma neilt ootan.

Kogu päeva jooksul oli grupi liikmete energiatase hea ja väga hea, tegevustes osalemises oli mängulisust ja huumorit, kui esimese pühas paigas oli näha veel õpilaste arglikkust ja ebakindlust, siis teises paigas juba julgusid nad rohkem end avada ja nautida tegevusi.

Tundide tempo oli igas paigas ühtlane, draamamängud olid rahulikumad ja rollimängudes said nad rohkem liikuda ja improviseerida. Minu kui juhendaja ülesandeks oli jälgida, et kõik grupi liikmed osaleksid ja ei jääks tegevustest eemale.

Pauside ajal (sõit ühest paigast teise, kõndimine) oli mul hea võimalus vastata õpilastel tekkinud küsimustele ja ka ise neile küsimusi esitada, kuidas neile tegevused meeldisid ja mida nad tundsid neid tehes.

Saadud kogemus selle grupiga annab mulle julguse sama väljasõitu korraldada ka järgnevatel aastatel II kooliastmele. Õpilaste suulise tagasiside põhjal usun, et teadmised käsitletud looduslikest pühapaikadest süvenesid neis. Kõik tegevused (paiga ajaloo kuulamine, draamamängud, andide panemine, soovipaelade sidumine, hõbevalge kaapimine ja tagasiside) toetasid õppimist draamameetoditel.

Sain kinnitust sellele, et draamameetodid sobisid looduslike pühapaikade tutvustamiseks II kooliastme õpilastele. Peale viimase tunni lõppu oli õpilastel veel soovi minna külastama teisi Karksi piirkonna looduslikke pühapaiku, mida selle väljasõidu ajal ei külastatud.

Kodukoha piirkonna looduslike pühapaikade tutvustamise kaudu saan mina, kui kogukonnahariduse spetsialist ja kooli huvijuht, anda oma panuse kogukonna ühismälu kandjate arvu suurenemisele, osalenud õpilased viivad ehk kunagi oma pere ja oma lapsed nendesse paikadesse ja jutustavad neile paiga legendi ja enda mälestusi sellest, millest nad osa said minu lõputöö raames.

Eneserefleksioonis kasutasin draamaõpetuse õppejõud Katrin Nielseni õppematerjali „Kondikava draamaõppe praktika refleksiooniks“ (Lisa 3).

## KOKKUVÕTE

Käesoleva loov-praktilise lõputöö teemaks oli draamameetodite kaudu Karksi piirkonna looduslike pühapaikade tutvustamine II kooliastmele, et toetada õpilaste ajaloo ainekava õppimist läbi kogemuste väljaspool klassiruumi.

Antud loovpraktilise lõputöö **eesmärgiks** oli draamameetodite abil tutvustada II kooliastme õpilastele valitud looduslikke pühapaiku Karksi piirkonnas.

Eesmärgi saavutamiseks olid seatud järgmised **ülesanded**:

4. läbi töötada kirjanduslikud allikad looduslike pühapaikade kohta;
5. anda ülevaade draamameetoditest, mis sobivad looduslike pühapaikade tutvustamiseks;
6. rakendada ja analüüsida loovpraktilise töö protsessi;
7. reflekteerida enda tegevust looduslike pühapaikade draamatundide juhendajana.

Käesoleva lõputöö raames töötasin ma läbi erinevaid kirjanduslikke allikaid looduslike pühapaikade kohta, mis rikastasid minu teadmisi vaimse kultuuripärandi olemusest ja nende paikadega seonduvatest kombestikest.

Leidsin koostöös juhendajaga sobivad draamameetodid, mis sobisid looduslike pühapaikade tutvustamiseks II kooliastme õpilastele.

Koostasid valitud Karksi piirkonna looduslike pühapaikade tutvustavad tunnikavad õpilastele, mis koosnesid erinevatest draamategevustest, pühapaiga legendidest ja kombestiku läbi tegemisest. Analüüsisin antud tegevuste otstarbekust ja vanusegrupile sobivust.

Reflekteerisin enda tegevust juhendajana draamatundide läbi viijana looduslikes pühapaikades.

Kõik planeeritud tunnikavad said täies mahus läbi viidud ilma tõrgeteta. Tegevused olid õpilastele jõukohased ja kõik võtsid tegevustest osa.

## KASUTATUD KIRJANDUS

Ajalugu II-III kooliaste. Ajaloo ainekava põhikoolis. Õppesisu ja õpitulemused II kooliastmes.

<https://akg.vil.ee/files/Ainekavad/P%C3%B5hikooli%20ainekavad/Sotsiaaalained/Ajalugu%20II-III%20kooliaste.pdf>, (14.04.2021).

**Attonen, V.** 1992. „Püha“ mõiste rahvausundi uurimises. Akadeemia, 12. lk 2524  
<https://www.digar.ee/arhiiv/nlib-digar:104228>, (12.03.2021).

BERTA. Eesti rahvakalendri tähtpäevade andmebaas.  
<http://www.folklore.ee/Berta/tahtpaev-ristipaev.php>, (12.05.2021).

Eelis. 2010. [https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=5;-754447606;est;eelisand;;&comp=objresult=yrg&obj\\_id=-1870064191](https://infoleht.keskkonnainfo.ee/default.aspx?state=5;-754447606;est;eelisand;;&comp=objresult=yrg&obj_id=-1870064191), (14.03.2021).

Eesti Rahvaluule. <http://www.folklore.ee/rl/folkte/myte/pagan/kihelkonnad/karksi.html>, (21.04.2021).

**Ehin, K.** 2005. Paluküla hiemägi on sümbol kogu Eestile. <https://www.maavald.ee/28-palukyla/artiklid/565-palukyla-hiiemagi-on-symbol-kogu-eestile-roheline-varav-13042005>, (21.04.2021).

**Eisen, M.J.** 1996. Esivanemate ohverdamised. Tallinn: Tallinna Raamatutrükikoda, lk 125-126.

EKKS. 2009. Eesti keele seletav sõnaraamat. Eesti Keele Instituut.  
<https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=hiis&F=M>, (07.03.2021).

**Harro-Loit, H.** 2013. Õpetajakoolitus. Õppemeetodid: draamapedagoogika. Tartu Ülikool.  
<https://sisu.ut.ee/oppemeetodid3/avaleht>, (15.04.2021).

**Hein, I.** 2014. Draamaraamat. Draamaõpetuse käsiraamat õpetajatele ja näiteringi juhendajatele. Tallinn: Maurus.

**Hiemäe, M.** 2011. Pühad kivid Eestimaal. Eesti Kirjandusmuuseum. Tallinn: Tammerraamat.

**HIIS.** 2020. Hiite Maja SA. <https://hiis.ee/hiied>, (12.03.2021).

**Jonuks, T.** 2009. Hiied Eesti pühapaikade uurimisloos. Mäetagused. Lk 47 <https://www.folklore.ee/tagused/nr42/jonuks.pdf>, (12.03.2021).

**Jonuks, T., Veldi, M., Oras, E.,** 2014. Looduslikud pühapaigad- uue ja vana piiril. [https://www.academia.edu/8224617/Looduslikud\\_p%C3%BChapaigad\\_uue\\_ja\\_vana\\_piiril](https://www.academia.edu/8224617/Looduslikud_p%C3%BChapaigad_uue_ja_vana_piiril), (14-03.2021).

**Kaasik, A.** Eesti looduslikud pühapaigad. Teavik õpetajale. Hiiepaik. <http://hiiepaik.ee/wp-content/uploads/2016/03/Mis-on-pyhapaik.pdf>, (12.03.2021).

**Kaasik, A.** 2001. Hiitest. <https://www.maavald.ee/hiis/ylld/hiitest/9-hiitest>, (19.04.2021).

**Kaasik, A.** 2007. Ajaloolised looduslikud pühapaigad- väärtused looduse ja kultuuri piirimail. Rmt: Kaasik, A., Valk, H. (Koost), Looduslikud pühapaigad: väärtused ja kaitse. Tartu, lk 23–71.

**Kaasik, A.** 2016. Põlised pühapaigad. Oleme hierahvas. Tallinn: Pegasus.

**Kaasik, A.** 2020. Looduslikud pühapaigad Karksi kihelkonnas. Juhendmaterjal koolidele. [https://keskkonnaharidus.ee/sites/default/files/2020-11/Karksi%20khk%20kogumik%20opetajatele%20kuvadega\\_201115\\_0.pdf](https://keskkonnaharidus.ee/sites/default/files/2020-11/Karksi%20khk%20kogumik%20opetajatele%20kuvadega_201115_0.pdf), (19.04.2021).

**KUL.** 2015. Kultuuriministeerium. Eesti looduslikud pühapaigad. Uurimine ja hoidmine. Arengukava 2015-2020. [https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/ALPAK/alpak\\_arengukava\\_2015-2020.pdf](https://www.muinsuskaitseamet.ee/sites/default/files/content-editors/ALPAK/alpak_arengukava_2015-2020.pdf), (13.03.2021).

Kultuurimälestiste register. 2009. <https://register.muinas.ee/public.php?menuID=monument&action=view&id=13280>, (19.04.2021)

**Kütt, A.** 2005. Maarahva pühade puude ja puistutega seotudkäitumisnormid. Academia. [https://www.academia.edu/1808041/Maarahva\\_p%C3%BChade\\_puude\\_ja\\_puistutega\\_seotud\\_k%C3%A4itumisnormid](https://www.academia.edu/1808041/Maarahva_p%C3%BChade_puude_ja_puistutega_seotud_k%C3%A4itumisnormid), (12.03.2021).

**Linder, Eva-Liisa.** 2018. Teatripedagoogika muutuv maailmas. E-õpik teatrikõrgkoolide üliõpilastele. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia.

[http://www.lavakas.ee/pdf/teatripedagoogika\\_A4est.pdf](http://www.lavakas.ee/pdf/teatripedagoogika_A4est.pdf), (14.04.2021).

**McLeod, C. & Wild, R.** 2011. Looduslikud pühapaigad: juhend kaitsealade valitsejatele. Taarausuliste ja Maausuliste Maavalla Koda, Tartu. 106 lk.

MKA. 2021. Muinsuskaitseamet. <https://www.muinsuskaitseamet.ee/et/ajaloolised-ja-looduslikud-puhapaigad>, (12.03.2021).

**Nielsen, K.** Protsessdraama. Raamstsenaarium.

<https://sisu.ut.ee/opistsenaariumid/protssdraama>, (18.05.2021).

**Owens, A & Barber, K.** 2014. Draamakompass. Protsessdraama käsiraamat. <https://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/58550/draamakompass.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, (15.04.2021).

**Punak, Maia.** 2017. Nähtamatud õpetajad ehk Eesti haridus otsib spunki. *Õpetajate Leht*, 17.02.2017, nr 2. <https://opleht.ee/2017/02/nahtamatud-opetajad-ehk-eesti-haridus-otsib-spunki/>, (14.04.2021).

PRÕ. Põhikooli riiklik õppekava. 2011. RT I, 14.01.2011, 1; RT I, 03.03.2021, 12.

<https://www.riigiteataja.ee/akt/103032021012?leiaKehtiv>, (14.04.2021).

Rehepapp. Rahvausundi ja muistendite andmebaas. <http://www.folklore.ee/rehepapp/tekst.php?show=all>, (21.04.2021).

**Rommel, M.A.** 2007. Hiiepärimuse sõnum tänases Eestis: lähteandmeid ja tõlgendusvõimalusi. Rmt: Kaasik, A., Valk, H. (Koost), Looduslikud pühapaigad: väärtused ja kaitse. Tartu, lk 239-256.

**Simmermann, A.** 2018. Rakendusteatri praktikad MTÜ Laste ja Noorte Kriisiprogrammi leinatoetuslaagrites aastatel 1995-2017. [Doktoritöö]. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia. <https://ema.edu.ee/wp-content/uploads/2018/10/Aivar-Simmermann.-Doktorito%CC%88o%CC%88-.pdf>, (15.04.2021).

**Tagel, L.** 2021. 3. maist võivad kooli minna ka lõpuklassid. <https://www.hm.ee/et/uudised/3-maist-voivad-kooli-minna-ka-lopuklassid>, (14.05.2021).

**Tohver, S.** 2010. Draamametoodika avab võimalusi. <https://dea.digar.ee/cgi-bin/dea?a=d&d=opetajateleht20100924.1.24>, (18.05.2021).

**Torp-Kõivupuu, M.** 2007. Ristipuud Lõuna-Eesti maastikul ja rahvapärimates. Rmt: Kaasik, A., Valk, H. (Koost), Looduslikud pühapaigad: väärtused ja kaitse. Tartu, lk 289–313.

**Tvauri, A.** Ohvrikividest. <https://www.folklore.ee/tagused/nr11/kivi.htm>, (13.03.2021).

**Valk, H.** 2007. Looduslikud pühapaigad kui muistised arheoloogia vaatenurk. Rmt: Kaasik, A., Valk, H. (Koost), Looduslikud pühapaigad: väärtused ja kaitse. Tartu, lk 135–168.

**Õunapuu, P.** 2018. Väega esemed ja kohad. Eesti Rahva Muuseumi ajaveeb. <https://blog.erm.ee/?p=11330>, (12.03.2021).

## LISAD

### Lisa 1 Loov-praktilise lõputöö video

„Draamameetodite kaudu Karksi piirkonna looduslike pühapaikade tutvustamine II kooliastmele“ loomingulise projekti video:

[https://youtu.be/99\\_agaAS50M](https://youtu.be/99_agaAS50M)



Foto: Kuvatõmmis projekti videost

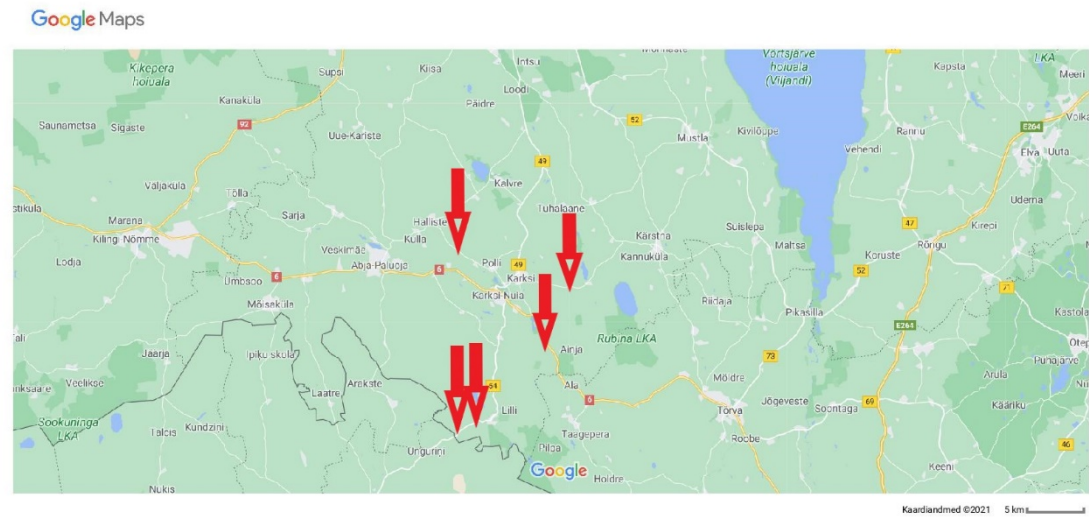
CD lisatud köidetud lõputööle.



## Lisa 2 Kaart valitud Karksi piirkonna looduslikud pühapaigad

22.4.2021

Google Maps



<https://www.google.com/maps/@58.1206811,25.6352791,10z>

1/1

**Tabel 1 Loov-praktilise lõputöö tööplaan**

Tegevus	Tähtaeg	Tegevuse kirjeldus
Lõputöö teema	Jaanuar 2021	Leida sobiv teema lõputööks
Juhendaja leidmine	Veebruar 2021	Leida loov-praktilise lõputöö juhendaja
Kirjanduse otsimine	Veebruar-aprill 2021	Lõputöö teemast lähtuvalt kirjanduslike allikate leidmine
Lõputöö teema muutmine	Märts 2021	Vastavalt tekkinud eriolukorrale oli vaja lõputöö praktilist osa muuta
Draamatundide tunnikavad	Aprill 2021	Valmistada ette 5 paiga draamatunni kavad
Väljasõidu marsruudi paika panek	Aprill 2021	Väljasõidu marsruudi paika panek, arvestades sihtpunktide kaugust ja lõuna toitlustuse aega
Kooli juhtkonnalt nõusolek	Aprill 2021	Suuline nõusolek kooli juhtkonnalt läbi viia tegevusi 6a klassi õpilastega
Õpilaste informeerimine	03.05.2021	Eelinfo õpilastele läbi Stuudiumi
Kooli bussi broneering	03.05.2021	Väljasõiduks broneerisin kooli bussi, millega võisin ise sõita B-kategooria juhilubadega
Toitlustuse tellimine	03.05.2021	Toitlustus koolimaja sööklas väljasõidul osalevatele õpilastele
Õpilaste nimekirja kinnitamine	05.05.2021	Osaleda soovivate õpilaste nimekirja kinnitamine klassijuhataja tunnis
Lapsevanemate teavitamine	05.05.2021	Infokiri läbi Stuudiumi, väljasõidu kohta
Vahendite leidmine	11.-12.05.2021	Panna valmis vahendid – annipaelad, nuga, sõlg, pähklid, rosinad
Väljasõit	13.05.2021	Lõputöö loov-praktiline osa Karksi piirkonna looduslikesse pühapaikadesse

### **Lisa 3 Kondikava draamaõppe praktika refleksiooniks**

#### **Eeltöö**

- Tunnikavad, tegevusplaanid - kas need olid piisavad ja õigesti ajastatud? Kas te suutsite neid jälgida?
- Kas teemad olid eagrupile kohased? Kas vanusegrupp vastas teie ettekujutusele?

#### **Tunni ülesannete püstitus**

- Õppe-eesmärgid (õpiväljundid), mida te grupile ja endale seadsite – kas oskasite neid seada, sõnastada ja selgitada grupile.
- Kuidas kulges sideme loomine grupiga? Kas plaanitud tegevused käivitunud? Kas te sõlmisite grupiga eelkõiguseid (draamalepe) ja milliseid?

#### **Tunni sisu**

- Kuidas serveerisid ja esitlesid draamaülesandeid ja nende vajalikkust oma grupile? Kas instruktsioonid olid piisavalt selged ja arusaadavad?
- Kas mängus loodud situatsioonid motiveerisid osalejaid ja käivitasid grupi loovalt tegutsema?
- Kas rollid sündisid pingevabalt ja turvaliselt? Kas osalejatele antud rollid olid lastele/noortele arusaadavad ja innustasid looma?
- Milline oli osalejate kontsentratsiooniaste ja energiatase? Kas mängitud lood said grupile omaseks? Kas draamas oli piisavalt mängulisust, huumorit ja tegemisrõõmu? Kas tegevuse käigus tekkis kõigile mõistetavaid sümboleid/metafoore/tähendusi?
- Kas kasutatud draamatehnikad ja töövõtted loovad uut esteetilist materjali või täideti neid mehhaaniliselt? Millised töövõtted ja tehnikad töötasid paremini, millised mitte? Milline oli tunni tempo (väline kiirus) ja rütm (sisemine pinge) - dünaamika?
- Kas sinu kui õpetaja draamategevuste juhtimine oli eesmärgipärane? Kui spontaanselt suutsid sa reageerida ootamatustele ja kui rahulikult grupis kerkivaid emotsioone hallata?
- Kas sa esitasid osalejatele palju küsimusi, olid su küsimused edasiviivad või pärssivad, avatud või suletud?

- Kuidas ja kui palju sa reflekteerisid tunnis, grupis ja toimivaid protsesse ja andsid noortele/lastele tagasisidet? Kui palju nemad andsid sulle tagasisidet?
- Kas mingid välised, protsessi mitte puutuvad faktorid häirisid?

**4. Eneserefleksioon.** Minu nõrkused-tugevused. Mida sain teada enda kohta? Kuidas ja millega lähen edasi?

Õppematerjal: Katrin Nielsen 2015

#### Lisa 4 Pildid tegevustest



Foto nr 1: Hommikutervitus Maimu koopa juures ( Foto Sander Virit)



Foto nr 2: Andide panemine Iivakivi kivi lohku (Foto Sander Virit)





Foto nr 3: Annemäe legendi kuulamine (Foto Sander Virit)

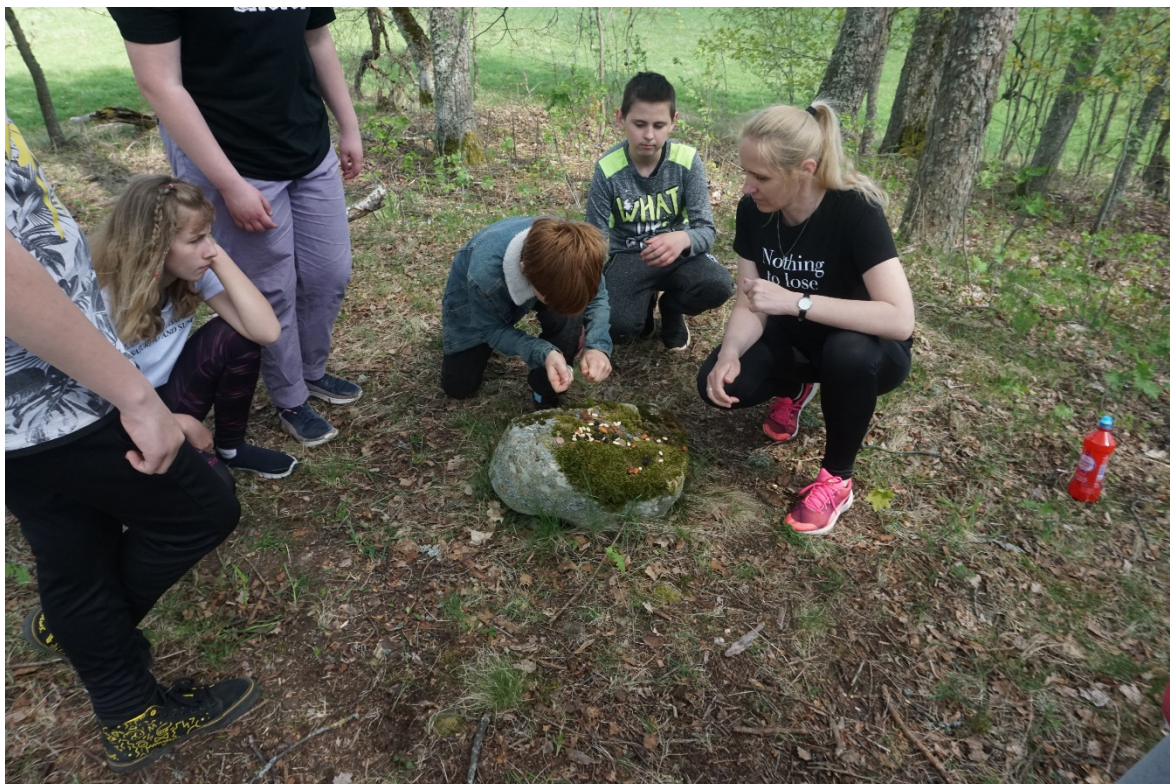


Foto nr 4: Hõbevalge kaapimine ohvrikivile Kuustemäel (Foto Sander Virit)





Foto nr 5: Päeva kokkuvõttev refleksiooni ring (Foto Sander Virit)



Foto nr 6: Sinejärvel silmade pesemine (Foto Sander Virit)





Foto nr 7: Annipaelad, mündid, sõlg, nuga, pähkliid, rosinad (Foto Alice Virit)



Foto 8: Tänukingid osalejatele (Foto Alice Virit)



## SUMMARY

### **"Introduction of sacred natural sites of Karksi area to Second stage of study through drama methods"**

The topic of this creative practice thesis was to introduce the natural sanctuaries in Karksi area to Second stage of study students with drama methods to support the studies of the history syllabus through experiences outside the classroom.

The purpose of the current thesis was to introduce the natural sanctuaries in Karksi area to the Second stage of study students using drama methods.

The tasks that were set to achieve the purpose:

1. study the literary sources about the natural sanctuaries;
2. give an overview of the drama methods suitable for introducing the natural sanctuaries;
3. apply and analyse the process of creative practice;
4. reflect on my actions as an instructor of drama lessons about the natural sanctuaries.

While writing the current thesis, I went through various literary sources about natural sanctuaries which broadened my knowledge of the spiritual cultural heritage and the customs connected to the places.

I found the suitable drama methods for introducing the natural sanctuaries to Second stage of study students with my supervisor.

I compiled the lesson plans that introduce the chosen Karksi natural sanctuaries and consist of different drama activities, legends of the natural sanctuaries, and going through the customs. I analysed the expediency of the activities and their suitability for the age group.

I reflected on the actions of myself as an instructor of the drama lessons in natural sanctuaries.

All the prepared lesson plans were conducted thoroughly without any setbacks. The activities were feasible for the students and everyone participated.

## **Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks**

Mina, Alice Virit,

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose „Lühinäidendite kaudu Karksi piirkonna looduslike pühapaikade tutvustamine II kooliastmele“,

mille juhendajaks on Silvia Soro MA, rakendusteatri lektor,

reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.

3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Alice Virit

**19.05.2021**